

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ І КУЛЬТУРИ

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: 033 – Філософія, 035 – Філологія, 051 – Економіка, 071 – Облік і оподаткування, 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, 073 – Менеджмент, 075 – Маркетинг, 076 – Підприємництво та торгівля, 101 – Екологія, 181 – Харчові технології, 201 – Агронімія, 205 – Лісове господарство, 242 – Туризм і рекреація, 281 – Публічне управління та адміністрування

Затверджено
на засіданні кафедри
філософії і суспільних наук
протокол № 8
від 30.08.2024 р.

Історія української державності і культури. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: 033 – Філософія, 035 – Філологія, 051 – Економіка, 071 – Облік і оподаткування, 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, 073 – Менеджмент, 075 – Маркетинг, 076 – Підприємництво та торгівля, 101 – Екологія, 181 – Харчові технології, 201 – Агрономія, 205 – Лісове господарство, 242 – Туризм і рекреація, 281 – Публічне управління та адміністрування / Укладач Колеватов О.О. Чернігів: НУ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА», 2024. 92 с.

Укладач: Колеватов Олексій Олександрович, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри філософії і суспільних наук

Відповідальний за випуск: Шакун Н.В., кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії і суспільних наук

Рецензент: Крук Олександр Іванович, кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри філософії і суспільних наук НУ «Чернігівська
політехніка»

©О.О. Колеватов, 2024 р.

©НУ «Чернігівська політехніка», 2024 р.

Вступ

Історія української державності і культури відіграє провідну роль у процесі формування високої історичної свідомості та політичної культури. У сучасних умовах зростає роль «Історії української державності і культури» як інструмента пізнання історичних процесів, гуманістичних засад виховання патріотизму, формування світогляду й історичного мислення для активізації громадянської діяльності здобувачів вищої освіти.

Курс «Історія української державності і культури» є одним із визнаних компонентів загальної гуманітарної підготовки спеціалістів будь-якого профілю, що передусім зумовлено особливостями цієї дисципліни. Він передбачає опанування певного інструментарію історичної науки, вивчення історичного минулого українського народу, проблем етногенезу української нації, закономірностей політичних, соціально-економічних і культурних процесів, що відбувалися на теренах України, а також перспектив розвитку української державності. Семінарські заняття є однією з основних форм роботи здобувачів вищої освіти при вивченні вказаної дисципліни.

На семінарських заняттях за допомогою викладача обговорюються проблеми з курсу, що вивчаються. Здобувачі вищої освіти безпосередньо беруть участь у дискусіях, зачитують повідомлення, виступають з рефератами та есе. На семінарському занятті один із здобувачів вищої освіти групи доповідає по одному з питань, викладених у плані семінарського заняття, а також відповідає на поставлені запитання. Якщо у відповіді допущено прогалини або помилки, інший здобувач вищої освіти доповнює й уточнює відповідь.

У методичних вказівках визначена тематика семінарських занять, теми рефератів і есе, а також подані ключові слова і терміни, теми для дискусії і запитання для самоконтролю, вказана література методична і для поглибленого вивчення теми. Екзамен є підсумковою формою контролю знань здобувачів вищої освіти.

Методичні вказівки відповідають змісту робочої програми з дисципліни «Історія української державності і культури» та призначені для застосування в навчальному процесі здобувачами вищої освіти під час аудиторних занять.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань	Нормативна
	Найменування спеціальності	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): _____	Рік підготовки
Змістових модулів – 2		1-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр
		1-й
Тижневих годин: аудиторних – 2,5 самостійної і індивідуальної роботи ЗВО – 5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції
		24 год.
		Практичні, семінарські
		16 год.
		Самостійна робота
		80 год.
Вид контролю		
		Екзамен

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

1. Витоки українського народу та його державності

Поява людини на території України. Суспільна організація, знаряддя праці, житло: палеоліт, мезоліт, неоліт. Неолітична революція та найважливіші досягнення ранньої землеробської культури. Трипільська культура. Бронзовий вік на теренах України. Кіммерійці, скіфи, сармати. Їх культурні здобутки. Античні міста-держави у Причорномор'ї. Причини грецької колонізації. Грецький поліс, його особливості. Східні слов'яни у давнину.

2. Україна княжої доби

Передумови утворення держави на Русі. «Норманська теорія» походження Київської Русі та її оцінка в сучасній історіографії. Соціально-економічний та політичний лад. Ранньофеодальний характер Київської Русі. Олег. Ігор. Ольга. Боротьба з печенігами. Походи на Візантію. Прихід до влади Володимира Великого. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури. Прийняття християнства і його значення для розвитку культури. Діяльність Ярослава Мудрого та міжусобиці після його смерті. Правління Володимира Мономаха. Причини феодальної роздробленості Київської Русі. Князівства Середнього Подніпров'я. Галицько-Волинське князівство. Боротьба проти монголо-татарських завойовників. Наслідки монголо-татарської навали для розвитку українських земель. Міста – центри культури. Визначні пам'ятки Києва та архітектурні споруди Чернігова. Культурні зв'язки Київської Русі з сусідніми країнами. Культурні традиції Київської Русі. Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

3. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба

Включення українських земель до складу Литовської держави. Політика великих литовських князів Гедиміна, Ольгерда, Ягайла на українських землях. Передумови польсько-литовської інтеграції. Кревська унія (1385 р.) та зміна політичного курсу Литви. Діяльність князя Вітовта. Городельська унія. Ліквідація удільних князівств. Українські землі у XV – першій половині XVI ст. Люблінська унія (1569 р.) та її наслідки для України. Брестська церковна унія (1596 р.). Соціальна структура українських земель литовсько-польської доби. Форми державного управління в Речі Посполитій. Магдебурзьке право.

Виникнення українського козацтва. Причини виникнення козацтва як самостійної станової групи. Створення Запорізької Січі – зародка української національної державності. Д. Вишневецький. Військово-політична організація Запорізької Січі. Звичаєве право запорізьких козаків. Реєстрове козацьке військо. Піднесення козацтва в другій половині XVI ст. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст. Причини поразки та наслідки повстань. Гетьман П. Сагайдачний і його політика розбудови автономної української держави у складі Речі Посполитої.

Духовні орієнтири в Україні XIV – першої половини XVII ст.: збереження традицій Київської Русі та православних цінностей, розширення зв'язків із Західною Європою, впровадження раціональних і світських начал. Утворення системи освіти. Українці в системі західноєвропейської освіти. Ю. Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський. Православні полемісти: І. Вишенський, Г. Смотрицький та ін. Острозька школа. К. Острозький. Книгодрукування. І. Федоров. Православні братства в Україні. Посилення національно-релігійного гноблення. Освітня і громадсько-політична діяльність П. Могили. Роль церкви у збереженні самобутності українців. Етнічна консолідація й національно-духовне піднесення українського народу у XV – першій пол. XVII ст.

4. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна

Причини, рушійні сили, характер та основна мета визвольної боротьби. Проблема її типології та періодизації. Повстання Б. Хмельницького. Бойові дії 1648 – 1649 рр. Зборівський договір. Війна з Польщею 1650 – 1653 рр. Організація української державності. Адміністративно-територіальний устрій. Соціальні відносини. Зовнішня політика. Українсько-російські зв'язки. Рада в Переяславі у січні 1654 р. «Березневі статті». Вхід України під протекторат Росії. Порушення Переяславської угоди царем. Зовнішня політика Б. Хмельницького 1655 – 1657 рр. Укладання україно-шведського союзу. Історичне значення Б. Хмельницького.

Ліквідація спадкоємного гетьманату. Політика І. Виговського. Наростання невдоволення політикою І. Виговського серед частини козацтва, придушення повстання М. Пушкаря. Умови гадяцького договору (1658 р.). Конотопська битва. Ю. Хмельницький. Підписання нового Переяславського договору 1659 р. Розкол України на Правобережну та Лівобережну. П. Тетеря. І. Брюховецький. Обмеження прав Української козацької держави у другій половині XVIII ст. Поділ України між Росією та Польщею. Андрусівське перемир'я 1667 р. Гетьман П. Дорошенко та його боротьба за збереження єдності України. Розкол України на два гетьманства. Бучацький мирний договір 1672 р. Капітуляція П. Дорошенка перед московським військом. Підписання «Вічного миру» між Росією та Польщею 1686 р. Причини поразки та історичне значення української національної революції.

Розвиток української культури в новому історичному контексті, що обумовлений визвольною війною середини XVII ст., створенням і функціонуванням української держави. Взаємозалежність і взаємопереплетіння національно-визвольної боротьби і руху за відродження української культури. Доба «козацького ренесансу». Меценатська та культурницька діяльність І. Мазепи. Негативний вплив поділу України на розвиток культури. Нерівномірність протікання культурних процесів у різних регіонах України. Розповсюдження народних дум, історичних пісень і переказів про події народно-визвольної боротьби, її ватажків.

5. Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст.

Ліквідація української автономної державності

Імперська доктрина Росії щодо України. Гетьманування І. Мазепи. Північна війна. Таємні переговори І. Мазепи з Карлом XII та Станіславом Ліщинським. Знищення Батуріна. Полтавська битва 1709 р. Гетьман П. Орлик та його Конституція 1710 р. Українська політика Петра І. Гетьманування І. Скоропадський. «Перша малоросійська колегія» 1722 р. П. Полуботок – наказний гетьман. Останні гетьмани Д. Апостол, К. Розумовський. Тимчасове поновлення автономної української державності. Ліквідація української державності урядом Катерини II. Друга Малоросійська колегія. Ліквідація Запорозької Січі 1775 р. і подальша доля козацтва. Соціально-економічний, політичний розвиток Правобережної та Західної України. Коліївщина 1768 р. Заселення Південної України. Поділи Польщі та перехід українських земель до Російської та Австрійської імперій. Ліквідація Кримського ханства. Історичне значення Запорізької Січі та Української Гетьманської держави.

Антиукраїнська мовна та освітянська політика російського та польського урядів. Література, театр, музика. Українське бароко. Утвердження бароко як провідної світоглядної позиції часу. Козацтво, духовенство, освітянство – головні суб'єкти утвердження національних начал в культурі. Відбиття культурних спрямувань у мистецтві. Бароковий світогляд як основа мистецтва доби.

6. Відродження ідеї українського національного самовизначення та державності в XIX ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій

Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі іноземних держав. Національна політика російського й австрійського урядів. Національно-визвольний рух в Україні XIX ст. Кирило-Мефодіївське товариство Т.Г. Шевченка – ідейний натхненник українського відродження. Соціально-економічна політика австрійського уряду щодо українських земель. Діяльність «Товариства священників» та культурно-освітнього гуртка «Руська трійця». Твір «Русалка Дністрова». Події революції 1848 – 1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада. Українці у першому парламенті Австро-Угорщини. Діяльність напрямів у суспільно-політичному русі Західної України: москвофіли, народовці і радикали. Суспільні течії та рухи другої половини XIX ст.: народники, соціал-демократи, ліберали та український національний рух. М. Драгоманов – автор концепції громадівського соціалізму. Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р. Зародження національно-політичного руху в Україні. Поява українських політичних партій. Діяльність М. Грушевського.

Криза феодално-кріпосницької системи в Російській та Австро-Угорській імперіях. Реформи 1860–1870-х рр., що прискорили капіталістичний розвиток України. Індустріалізація економіки: завершення промислового перевороту. Капіталізація сільського господарства. Особливості капіталізації Західної України. Розшарування селянства. Формування робітничого класу.

Процес політизації українського суспільства та визвольного руху. Політичні партії та їх практична діяльність у створенні національної державності. Автономісти та самостійники. М. Міхновський. Національний рух у роки революції 1905-1907 рр. Боротьба у Державній думі за автономію України та українізацію освіти. Об'єднання українських депутатів в «Українську думську громаду». Політичне становище після поразки революції. Формування режиму політичної реакції. Аграрна політика Столипіна на Україні, її економічні та політичні наслідки. Переселенський рух українського селянства на схід Російської імперії. Трудова міграція з українських земель Австро-Угорщини.

Несприятливі соціально-політичні та економічні умови для розвитку національної культури. Освіта. Заснування та діяльність світських вищих та середніх навчальних закладів. В. Каразін, М. Максимович. Церковна освіта. Розвиток вищої технічної освіти. Урядова політика денаціоналізації та русифікації. Діяльність української інтелігенції по формуванню національної свідомості українців. Формування і розвиток української літературної мови. І. Котляревський, Т. Шевченко. Розвиток української етнографії. Становлення і розвиток української історичної науки. Українське меценатство та його роль в розвитку української культури. Мистецькі здобутки в літературі, образотворчому мистецтві, музиці, театрі.

7. Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Троїстого союзу. Ставлення населення і політиків до війни. Формування легіону Українських січових стрільців. Воєнні дії на території України в роки війни. Вплив Першої світової війни на розвиток буржуазно-демократичної революції в Російській імперії.

Політична ситуація в Україні після Лютневої революції. Створення Центральної Ради. Повернення в Україну М. Грушевського, висування вимоги національно-територіальної автономії України. Скликання Українського національного конгресу. Відновлення діяльності українських політичних партій та громадських організацій. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату. Пошуки компромісу з Тимчасовим урядом. II Універсал Центральної Ради. Україна в умовах загальної революційної кризи в країні. Перемога збройного повстання в Петрограді і політика Центральної Ради. III Універсал Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки.

Вибори до Установчих зборів на Україні і їх наслідки. «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради». I Всеукраїнський з'їзд Рад. Проголошення Української Республіки Рад у Харкові. Початок загального наступу радянських військ проти УНР. IV Універсал Центральної Ради. Проголошення незалежності УНР. Бій під Крутами. Захоплення Києва військами М. Муравйова. Початок переговорів між УНР і країнами Четвертного союзу у Бресті. Умови договору. Німецько-австрійська окупація України. Причини і наслідки конфлікту Центральної Ради і німецько-

австрійської адміністрації. Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р. Внутрішня і зовнішня політика гетьманського уряду. Національно-культурна політика. Боротьба антигетьманських сил в Україні. Причини падіння гетьманату. Проголошення ЗУНР. Перетворення в Західній Україні. Боротьба з польською експансією. УГА. Створення Директорії, її склад, внутрішня і зовнішня політика. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919р.

Загальний наступ радянських військ. Неспроможність армії Директорії чинити опір. Відступ Директорії з Києва, пошуки союзників. Відновлення радянської влади в Україні у 1919 р. Політика радянсько-більшовицького уряду України. Боротьба з політикою «воєнного комунізму». Н. Махно. Захоплення території України денікінськими військами. Характерні риси денікінського окупаційного режиму. «Зимовий похід» армії УНР тилами Білої, а потім – Червоної армій. Розгром Денікіна. Встановлення радянської влади в Україні втретє і остаточно. Останні спроби Білої армії П. Врангеля перехопити ініціативу та ліквідація його війська. Зближення УНР і Польщі. Варшавський договір. Радянсько-польська війна. Римський радянсько-польський мирний договір 1921 р. Основні причини поразки Української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.

Відродження національної освіти. Створення Всеукраїнської спілки «Просвіт». Заснування Української Академії Наук. Література. Збереження традицій класичної літературної спадщини. Найпомітніші твори нової генерації українських письменників. Розвиток театру. Товариство «Український національний театр». Створення хорових та музичних колективів, ансамблів, мандрівних хорових капел. Книгодрукування. Преса. Офіційні україномовні друковані органи.

8. Міжвоєнний період історії українського народу

Розруха народного господарства за «воєнного комунізму». Економічна криза. Голод 1921 – 1923 рр. Соціально-політична криза. Повстання селянства проти продрозкладки та політики «воєнного комунізму». X з'їзд РКП(б) у березні 1921 р. Перехід від політики «воєнного комунізму» до Непу. Сутність Непу. Основні зміни в період Непу: у сільському господарстві, у промисловості, у галузі торгівлі і фінансів. Особливості реалізації Непу в Україні. Причини згорання Непу. Державний статус України на початку 20-х рр. Різні підходи до об'єднання республік: принцип федерації (В. Ленін) і принцип автономізації (Й. Сталін). Утворення СРСР. Вхід України до СРСР і втрата нею державного суверенітету.

Особливості процесу індустріалізації в Україні. Труднощі індустріалізації. Джерела індустріалізації. Позитивні і негативні наслідки індустріалізації. Більшовицька доктрина щодо селянства. Причини колективізації сільського господарства. Насильницьке залучення селян до колгоспів. Проголошення суцільної колективізації. Голодомор 1932 – 1933 рр. «Закон про п'ять колосків». Масштаби та наслідки Голодомору. Демографічні втрати. Формування тоталітарного режиму. Інтеграція компартії в державний апарат. Створення розгалуженого репресивно-карального апарату. Утвердження

сталінського тоталітарного режиму в Україні. Монополія на владу, ідеологію, керування економікою. Бюрократизація політичної системи радянського суспільства. Масові репресії та їх напрями. «Великий терор» 1937 – 1938 рр. Соціально-економічний, політичний розвиток західноукраїнських земель, Закарпаття, Буковини.

Урядова політика «коренізації». «Українізація» освіти. Розробка і затвердження українського правопису 1928 р. М. Скрипник. Розвиток українського друкарства. Українізація діловодства. Товариства «Просвіти». Розвиток національної освіти. Формування національної самосвідомості. Повернення з еміграції представників національно-свідомої української інтелігенції. Національно-культурне відродження. Релігійне життя в Україні. Розвиток культур національних меншин. Причини згортання українізації. Знищення національно свідомої української інтелігенції. Становище в галузі освіти. Антицерковна політика держави. Ліквідація УАПЦ.

9. Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні

Політика великих держав напередодні війни щодо України. Мюнхенська змова і справа Закарпатської України. Договір про ненапад між СРСР і Німеччиною. Таємний протокол і питання західноукраїнських земель. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної Армії на західноукраїнські землі. Приєднання до Радянського Союзу Західної України, Північної Буковини та Південної Бессарабії. Соціально-економічні та політичні перетворення на західноукраїнських землях. Репресії проти місцевого населення. Напад фашистської Німеччини на СРСР. Український напрям у планах «Барбаросса». Створення Південно-Західного і Південного фронтів для оборони України. Причини поразок радянських військ. Оборонні бої влітку-восени 1941 р. (оборона Одеси, Києва, Севастополя). Мобілізація економічного, соціально-політичного потенціалу України на відсіч агресору. Евакуація. Остаточна окупація України.

Розгром німецько-фашистських військ під Москвою. Контрнаступ радянських військ в Україні. Поразки Червоної Армії в районі Харкова та Криму. Відступ до Волги і Кавказу. Німецько-фашистський окупаційний режим. Розчленування України між зонами окупації. Нацистський окупаційний режим. Концтабори та масове знищення людей. Голокост. Остарбайтери. Народна боротьба на окупованій території. Радянський рух опору: партизанські закони, створення Українського штабу партизанського руху. Основні форми боротьби партизан. Національно-визвольний рух опору. Проголошення ОУН акту відновлення державності 30 червня 1941 р. та його наслідки. Причини глибоких ідеологічних суперечностей між двома течіями руху Опору в Україні. Політика ОУН щодо фашистських окупантів. Створення та діяльність УПА. Сталінградська битва і початок визволення України. Звільнення перших населених пунктів України у східному Донбасі у грудні 1942 р. Масове визволення українських земель в ході Курської битви. Форсування Дніпра і визволення Києва. Завершальні бої за визволення території республіки. Відкриття союзниками другого фронту. Визволення народів Європи від

фашистських окупантів. Капітуляція Німеччини. Розгром імперіалістичної Японії. Внесок українського народу в перемогу над Німеччиною та її союзниками. Людські й матеріальні втрати України.

Адміністративно-територіальні зміни. Україна в ООН та міжнародних організаціях. Відбудовчі процеси у господарстві. Голод 1946–1947 рр. Зміни в житті та побуті населення. Відновлення політики «радянзації» в західних областях України. Перехід УПА до збройного підпілля. Придушення визвольного руху 1944–1954 рр. Операція «Вісла». Особливості суспільно-політичного життя. Освіта. Наука. Література і мистецтво.

10. Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від 1950-х до початку 1980-х рр.

Смерть диктатора Й. Сталіна. Початок процесу десталінізації. Внутрішньополітичне становище України у середині 50-х років. Стан промисловості та сільського господарства. Соціальне та економічне життя населення. Вхід Кримської області до складу УРСР. XX з'їзд КПРС і початок лібералізації. Засудження культу особи Й. Сталіна. Реабілітація жертв сталінських репресій. Лібералізація радянського кримінального законодавства. Ставлення в суспільстві до діяльності М. Хрущова. Загострення боротьби серед вищого партійного керівництва. Реформа в управлінні господарством. Розвиток промисловості. Аграрна політика у другій половині 50-х – першій половині 60-х рр. Нові явища у соціальній сфері. Зрушення у повсякденному житті населення. Науково-технічна революція. Реформи освіти. Здобутки науки. Посилення русифікації. «Шістдесятництво» в українській культурі. Зародження дисидентського руху в Україні та його особливості. Релігійна політика.

Жовтневий пленум 1964 р. та його рішення. Згорання демократичних процесів. Посилення централізованої командно-адміністративної системи управління і обмеження суверенітету республіки. Діяльність в Україні П. Шелеста і усунення його з посади першого секретаря ЦК Компартії України. Діяльність В. Щербицького. Русифікація. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років. Посилення бюрократичного централізму. Деформації в соціально-економічному розвитку. Зміни в соціальній та національній структурі населення. Деформації в суспільно-політичному житті. Політико-ідеологічна криза системи. Конституція СРСР 1977 р. та Конституція УРСР 1978 р. Освіта. Здобутки і проблеми науки. Розвиток літератури. Суперечливі тенденції в розвитку українського мистецтва. Активізація опозиційного руху в другій половині 60-х – 70-ті роки. Форми діяльності дисидентів, їхні політичні вимоги, боротьба за національне визволення.

11. Україна і процес перебудови в СРСР

Зміни у партійно-державному керівництві країни після смерті Л. Брежнєва. М. Горбачов і шляхи виходу з кризи. Періодизація перебудови. Проведення економічних реформ. Реформа політичної системи. Чорнобильська катастрофа. Погіршення економічної ситуації в Україні у другій половині 1980-х років. Становище в сільському господарстві. Продовольчі труднощі. Формування економічних передумов розпаду СРСР. Відродження національно-визвольних процесів. Поява масових рухів і організацій. Відновлення Української Гельсінської спілки. Радикалізація політичних сил. Протистояння між реформаторським і консервативними силами у КПРС. Зародження багатопартійності. Початок формування Народного руху України за перебудову. Перші демократичні вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р., їх перебіг та результати. Проголошення державного суверенітету України 16 липня 1990 р. Спроба державного перевороту в СРСР. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Припинення існування Радянського Союзу і утворення СНД. Причини розпаду СРСР. Активна участь діячів «нової хвилі» української культури в процесах відродження.

12. Розбудова незалежної української держави

Розбудова державотворчих процесів. Становлення владних структур. Особливості трансформації Верховної ради УРСР у вищий законодавчий орган незалежної України. Формування збройних сил незалежної України. Економічні проблеми. Об'єктивні і суб'єктивні труднощі формування національної економіки. Прорахунки у здійсненні реформ. Спад виробництва. Становище у сільському господарстві. Проблема утвердження приватної власності на землю. Створення власної фінансової системи. Запровадження гривні. Основні підсумки економічних перетворень 1991–1999 рр. Початок економічного зростання. Соціальна сфера. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Переформування політичних сил після перемоги Л. Кучми на виборах. Відновлення конституційного процесу. Прийняття Конституції України 1996 р. та її значення. Проблеми конституційної реформи. Президентські вибори 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 та 2019 рр. «Помаранчева» революція та її історичне значення. Революція гідності 2013-2014 рр. Анексія Криму. Антитерористична операція на Сході України. Війна України з Росією.

Міжнародне визнання незалежності України. Основні напрямки зовнішньої політики України. Ядерне роззброєння. Будапештський 1994 р. Меморандум про гарантії безпеки України. Участь України в загальноєвропейському процесі. Діяльність України в ООН. Вступ до ради Європи. Відносини з сусідніми державами. Європейський та євроатлантичний вектор зовнішньої політики України (угода про асоціацію з ЄС, співпраця з НАТО). Нові тенденції в культурному та духовному житті. Процес національного відродження. Здобутки у формуванні громадянського суспільства. Запровадження принципів гендерної рівності, протидія насильству у сім'ї. Політика держави щодо релігії та церкви. Українська діаспора.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Україна княжої доби

План

1. Соціально-економічний та політичний розвиток Київської Русі у X – першої половини XII ст.
2. Період феодальної роздробленості руських земель.
3. Утворення, піднесення та занепад Галицько-Волинської держави.
4. Боротьба Русі проти монголо-татарських завойовників.
5. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури (освіта, література, архітектура, мистецтво).

Основні поняття теми: бояри, варяги, великий князь, віче, воєвода, данина, держава, дружина, літопис, монархія, «Руська правда», смерди, удільне князівство, фреска, християнство, язичництво, ярлик.

Теми рефератів

1. Роль норманів у формуванні Київської Русі.
2. Релігійні вірування та міфологія східнослов'янських племен.
3. Прийняття християнства на Русі.
4. Русь у працях іноземних мандрівників та хроністів.
5. Господарське життя та соціально-економічний лад Київської Русі.
6. Київський князь Ярослав Мудрий та його «Руська правда».
7. Київський князь Володимир Мономах.
8. Князівства Середнього Подніпров'я у XII ст.
9. Галицький князь Данило Романович.
10. Зовнішньополітична діяльність Київської Русі IX – XII ст.
11. Розвиток Чернігівського князівства у XII – на початку XIII ст.
12. Архітектура Київської Русі.

Теми для дискусії

1. У чому значення хрещення Київської Русі як фактора європеїзації?
2. Яким був вплив Золотої Орди на динаміку суспільного розвитку руських земель?

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте суть теорії походження Київської Русі.
2. Яку роль відіграли нормани в утворенні загальноруської держави? Аргументуйте свою думку.
3. Які фактори спонукали Володимира вибрати саме східний варіант християнства – православ'я?
4. Проаналізуйте вплив християнства на розвиток культури Київської Русі.
5. Визначте етапи розвитку Давньоруської держави.

6. Дайте характеристику діяльності перших князів Київської Русі: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава.
7. Охарактеризуйте політичний устрій Київської Русі.
8. Розкрийте суть економіки Київської Русі.
9. Чому після занепаду Києва саме Галицько-Волинське князівство стало основою української державності?
10. Визначте основні етапи становлення і розвитку Галицько-Волинської держави.
11. Охарактеризуйте соціально-політичні причини феодалної роздробленості Київської Русі.
12. Чому Київська Русь попала під монгольську навалу?
13. Охарактеризуйте розвиток культури доби Київської Русі.
14. Проаналізуйте історичне значення культури Київської Русі?
15. Як традиції Київської Русі вплинули на розвиток національної самосвідомості та ідеї державотворення?

Література

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. Львів.: Світ, 2004. 343 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
3. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
4. Віроцький В.Д. Храми Чернігова. К.: Техніка, 1998. 207 с.
5. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
6. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
7. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
8. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
9. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
10. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
11. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
12. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
13. Залізник Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2012. 541 с.
14. «Ізборник». Історія України IX – XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua>
15. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесея

- Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
16. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
 17. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
 18. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
 19. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
 20. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
 21. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М.Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
 22. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
 23. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
 24. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
 25. Історія української культури: У 5 т. Т.1: Історія культури давнього населення України. К.: Наукова думка, 2001. 1134 с.
 26. Князівства Чернігово-Сіверщини (XI – XII ст.) Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія / В.М. Бойко, Д.В. Казіміров, С.А. Леп'явко. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2014. С. 9–23.
 27. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України / М.В. Кордон. 3-тє вид. К.: Центр учбової літератури, 2010. 575 с.
 28. Котляр М.Ф. Еволюція суспільного життя Київської Русі (до середини XII ст.). *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 21–36.
 29. Котляр М.Ф. Початки Русі. Довкола 862-го року. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 28–41.
 30. Котляр М.Ф. Феномен удільної роздробленості Русі. *Український історичний журнал*. 2013. № 12. С. 24–37.
 31. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
 32. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.

33. Моця О.П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів. *Український історичний журнал*. 2007. № 1. С. 4–20.
34. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
35. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
36. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
37. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
38. Толочко П. Київська Русь. К.: Альтернативи, 1998. 352 с.
39. Тризуб – символ України на всі часи. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 89. С. 6–7.
40. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
41. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
42. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.

Методичні рекомендації

Це перше заняття з курсу історії України. Необхідно привчити себе засвоювати категоріальний апарат. Навчитись складати свій короткий історичний словник. Це значно полегшить подальшу роботу над складними темами курсу історії України.

Готуючись до першого питання необхідно розглянути теорії походження Київської Русі: «норманська» та природно-історичного (автохтонного) походження. Охарактеризуйте аргументи, які висували прихильники цих теорій, як оцінює ці теорії сучасна історіографія. Дайте пояснення походження терміна «Русь». Спробуйте показати соціально-економічний та політичний розвиток Київської Русі до періоду феодальної роздробленості. Зверніть увагу на розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі, міст Київської Русі. Спробуйте охарактеризувати соціальну структуру давньоруського суспільства.

Аналізуючи політичний розвиток цього періоду доцільно розглядати його у межах трьох якісно відмінних періодах:

- перший період охоплює князювання Олега (882 – 912 рр.), Ігоря (912 – 945 рр.), Ольги (945 – 964 рр.) та Святослава (964 – 972 рр.). Це період швидкого територіального зростання Київської Русі і поступової консолідації держави;
- другий період охоплює князювання Володимира Великого (980 – 1015 рр.) та Ярослава Мудрого (1019 – 1054 рр.). Це період економічного та

культурного розквіту Київської держави, досягнення нею вершин політичної могутності;

- третій період – це період поступового політичного ослаблення Київської Русі. Найбільш відомі князі – Володимир Мономах (1113 – 1125 рр.) та Мстислав Володимирович (1125 – 1132 рр.).

Особливу увагу слід приділити найважливішим реформам, які були проведені київськими князями в ці періоди, їх наслідкам, здобуткам і прорахункам князів у внутрішній і зовнішній політиці. Необхідно визначити найважливіші соціальні, політичні та інші фактори, що зумовили прийняття Руссю християнства, показати процес його прийняття. Спробуйте з'ясувати, чому хрещення Київської Русі відбулося саме за східним, візантійським варіантом. Як таке рішення вплинуло на весь подальший розвиток давньоруської держави?

Під час підготовки до другого питання необхідно звернути увагу на чинники, які спричинили феодальну роздрібненість Давньоруської держави. Вкажіть на різні точки зору, що існують з цього приводу, на специфіку цього явища на теренах Київської Русі, порівняно з Західною Європою. Проаналізуйте політичний устрій Київської Русі періоду феодальної роздрібненості. Спробуйте охарактеризувати найбільші князівства Середнього Подніпров'я (Чернігівське, Київське, Переяславське), вкажіть їхню територію, опишіть їхні взаємини. Зверніть увагу на боротьбу цих князівств з половцями.

Готуючись до наступного питання зверніть увагу на те, що саме Галицько-Волинська держава впродовж майже півтора сторіччя відіграла надзвичайно важливу роль у житті східних слов'ян. Вона відіграла роль консолідуючого центру давньоруських земель. Спробуйте охарактеризувати чинники, які сприяли виникненню та піднесенню Галицько-Волинської держави. Проаналізуйте етапи державного розвитку Галицько-Волинського князівства:

- перший етап (1199 – 1205 рр.) – утворення та становлення держави;
- другий етап (1205 – 1238 рр.) – тимчасовий розпад єдиної держави;
- третій етап (1238 – 1264 рр.) – об'єднання та піднесення держави, активна боротьба із золотоординським ігом. Правління Данило Галицького;
- четвертий етап (1264 – 1323 рр.) – стабільність та піднесення держави;
- п'ятий етап (1323 – 1340 рр.) – поступовий занепад Галицько-Волинської держави.

Спробуйте визначити роль Галицько-Волинського князівства в історії української державності.

Розглядаючи четверте питання зверніть особливу увагу на наслідки завоюницьких походів монголо-татар для слов'янських земель. Охарактеризуйте боротьбу давньоруських князівств проти монголо-татарських орд (битва на Калці, героїчна оборона Києва, Чернігова та інших міст) та причини поразки. Проаналізуйте відносини руських князівств з Золотою Ордою.

Готуючись до п'ятого питання необхідно розкрити наступні аспекти розвитку культури Київської Русі: виникнення і розвиток писемності на Русі; створення перших шкіл та освіта; берестяні грамоти – свідчення розповсюдження грамотності серед різних верств населення; зародження і розвиток літератури; літописи; містобудівництво, культова та палацова архітектура Русі. визначні пам'ятки архітектури; образотворче мистецтво (фреска, мозаїка, ікона).

Підводячи підсумок семінарського заняття спробуйте проаналізувати значення Київської Русі, підкреслити значення традицій Русі на розвиток національної самосвідомості, ідеї державотворення, культури українського народу.

Тема 2. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба

План

1. Перехід українських земель під владу Великого князівства Литовського та Польщі.
2. Причини та наслідки Кревської унії. Українські землі в XV – першій половині XVI ст.
3. Люблінська і Брестська церковна унії та їх вплив на Україну.
4. Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ.
5. Розвиток української культури у XIV – першій половині XVII ст.

Основні поняття теми: братства, Велике князівство Литовське, гетьман, експансія, єзуїти, Запорізька Січ, інкорпорація, козацтво, латифундія, магдебурзьке право, магнат, міщанство, отаман, полемічна література, реєстр, Річ Посполита, сейм, сюзеренітет, унія, фільварок, «чайка», шляхта.

Теми рефератів

1. Кревська унія 1385 р. та її історичне значення.
2. Основні напрями політики князя Вітовта
3. Брестська церковна унія та її вплив на Україну.
4. Запровадження Магдебурзького права в Україні.
5. Козацькі повстання у 90-х рр. XVI ст.
6. Козацький отаман Дмитро Вишневецький.
7. Братські школи та розвиток освіти.
8. Козацько-селянські повстання 20 – 30-х рр. XVII ст.
9. Особливості військово-політичної та просвітницької діяльності гетьмана Петра Сагайдачного.
10. Розвиток книгодрукування та полемічної літератури.
11. Суспільна, церковна та культурницька діяльність Петра Могили.
12. Життя та побут запорізьких січових козаків.

Тема для дискусії

Чи можна назвати Запорізьку Січ державою? Аргументуйте свою відповідь.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть причини, які призвели до занепаду українських земель у XIII ст. і входженні їх до складу сусідніх держав.
2. Чому більшість українських земель майже без опору визнали владу Великого князівства Литовського?
3. Окресліть основні напрями політики князя Ольгерда?
4. Коли і як відбулося звільнення українських земель від татарського панування?
5. Які українські землі і за яких обставин потрапили під владу Королівства Польського?
6. Розкрийте умови та наслідки Кревської унії.
7. Проаналізуйте суспільно-політичні та історичні обставини розвитку української культури XV – XVI ст.
8. Чому відбулася зміна політичного курсу Литви щодо автономії українських князівств?
9. Проаналізуйте наслідки Люблінської унії для українських земель.
10. Які зміни в релігійній ситуації на українських землях спричинила Брестська церковна унія?
11. Яка роль Братських шкіл у розвитку освіти в Україні.
12. Які українські землі і коли ввійшли до складу Угорщини, Молдавського князівства, Московської держави?
13. Назвіть причини виникнення козацтва.
14. Де, як і коли виникла Запорізька Січ?
15. Охарактеризуйте адміністративний устрій Запорізької Січі.
16. Чому Річ Посполита пішла на утворення реєстрового козацтва?

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
3. Брехуненко В. Війни українських козаків з Росією до часів Богдана Хмельницького. К.: Брехуненко Н.А., 2007. 64 с.
4. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
5. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
6. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
7. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.

8. Гуржій О., Реснт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
9. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
10. Дзюба О.М., Довбищенко М.В., Ісаєвич Я.Д., Кром М.М., Леп'явко С.А. Історія України в особах: Литовсько-польська доба. К.: Україна, 1997. 272 с.
11. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
12. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
13. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
14. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
15. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
16. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
17. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
18. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
19. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
20. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
21. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2006. Т.1. 800 с.
22. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
23. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
24. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України / М.В. Кордон. 3-тє вид. К.: Центр учбової літератури, 2010. 575 с.
25. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.

26. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
27. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів: Сіверянська думка, 1996. 286 с.
28. Леп'явко С. Великий кордон Європи як фактор становлення українського козацтва (XVI ст.). Запоріжжя: РА «Тандем», 2001. 63 с.
29. Литовсько-польська доба української історії. Початки козащини. (Документи). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
30. Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації. *Український історичний журнал*. 2010. № 1. С. 65–83.
31. Моця О.П. Синьоводська битва та її наслідки в контексті середньовічної Європи. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 4–10.
32. На переломі: друга половина XV – перша половина XVI ст. / Упоряд. і передм. О.В.Русиної. К.: Україна, 1994. 352 с.
33. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
34. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
35. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
36. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою // Україна крізь віки. Т. 6. К.: Альтернативи, 1998. 320 с.
37. Сас П.М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.). К.: Либідь, 1998. 296 с.
38. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
39. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
40. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
41. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
42. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.
43. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – XVII ст. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 300 с.
44. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 592 с.; Т. 2. 560 с.; Т. 3. 560 с.
45. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). К.: Критика, 2008. 472 с.

Методичні рекомендації

Під час вивчення першого питання зверніть увагу на те, коли і за яких обставин більшість українських земель опинилися під владою литовських князів. Вкажіть, які українські землі першими опинилися у складі Великого князівства Литовського, коли приєдналися інші території. Спробуйте пояснити причини, які дали змогу литовським феодалам швидко захопити українські землі і як сприймало населення нових володарів.

Проаналізуйте політичний устрій литовської держави часів правління Гедиміна (1316 – 1341) та Ольгерда (1345 – 1377). Дайте відповідь на запитання, чому литовські правителі, намагаючись втримати під своїм контролем інкорпоровані землі, послідовно дотримувалися правила: «Старого не змінювати, а нового не впроваджувати». Зверніть увагу також на українські землі, які опинилися у складі Польщі. Яка політика проводилась на цих землях по відношенню до українського населення?

Готуючись до другого питання слід звернути увагу на внутрішньополітичну боротьбу, що точилася у Великому князівстві Литовському та її вплив на подальшу долю цієї держави. Охарактеризуйте причини, основні положення Кревської унії. Спробуйте проаналізувати зміни на українських землях, які відбулися після прийняття унії. Потрібно розкрити основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики князя Вітовта (1392 – 1430). Згадайте про військову подію, наслідки якої змусили князя Вітовта відмовитися від намірів остаточно порвати з Польською Короною, а також про битву, результати якої навпаки різко посилили його вплив.

Розглядаючи це питання спробуйте проаналізувати соціально-економічний та політичний розвиток українських земель в XV – першій половині XVI ст. Зверніть увагу на розвиток сільського господарства, торгівлі, ремесл, міст, становище православної церкви. Як Ви вважаєте, чому на початку XVI ст. посилювалася литовсько-російська боротьба за право бути центром «збирання земель Русі»?

При вивченні третього питання треба мати на увазі, що знекровлена Лівонською війною (1558 – 1583) з Московською державою, Литва змушена була піти на участь у спільному польсько-литовському сеймі, який мав винести остаточне рішення щодо включення Литовської держави до складу Польщі. Проаналізуйте наслідки Люблінської унії 1569 р. для українських земель та спробуйте відповісти на запитання, чому українська шляхта погодилася на об'єднання з Польщею?

Опишіть події, що призвели до Брестської унії 1596 р., охарактеризуйте її основні положення, покажіть як впроваджувалась вона в життя. Проаналізуйте релігійну ситуацію на українських землях після укладання двох уній і чому так гостро постало питання про подальшу долю православ'я, яким був його стан. Покажіть роль братств в українському національному відродженні цього часу.

Четверте питання вимагає від Вас з'ясувати низку чинників, що робили можливими появу та формування українського козацтва. Знайдіть дати, коли вперше згадано про українських козаків, імена перших відомих ватажків та

відомості про їхні походи. Подивіться, які схожі явища відомі вам серед інших народів. Проаналізуйте, як вплинуло на формування козацтва посилення феодального та релігійного гніту на Україні у XVI ст. При вивченні цього питання зверніть увагу на причини заснування Запорозької Січі. Спробуйте охарактеризувати структуру Січі, спосіб життя козаків, їхню внутрішню та зовнішню політику. Розкрийте стосунки Запорізької Січі з урядом Речі Посполитої. Поясніть чим відрізнялися реєстрові козаки від нереєстрових, хто встановив такий поділ. Яке місце у структурі Речі Посполитої займало реєстрове козацтво?

Готуючи відповідь на останнє питання, з'ясуйте фактори, які впливали на розвиток української культури у XIV – першій половині XVII ст. Порівняйте становищем української культури на українських землях Великого князівства Литовського та королівства Польського. Чому протягом XIV – XVI століть центром культурного життя України було м. Львів? Проаналізуйте зв'язки України з освітянськими закладами Західної Європи. Охарактеризуйте діяльність Острозької школи, братських шкіл, Києво-Могилянської колегії та їхню роль у розвитку освіти в Україні. Визначте основні риси української полемічної літератури кінця XVI – початку XVII ст. Зародження друкарської справи в Україні.

Тема 3. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна

План

1. Початок повстання і повалення влади шляхетської Польщі в Україні (1648 – 1653 рр.). Складові системи державного управління Гетьманщини.
2. Переяславська рада та україно-російський договір 1654 р., його значення й наслідки.
3. Гетьманування І. Виговського та Ю. Хмельницького. Поділ України.
4. П. Дорошенко та боротьба за воз'єднання Української держави.

Основні поняття теми: автономія, васалітет, «Вічний мир», генеральна канцелярія, генеральна старшина, гетьманщина, коронний гетьман, кіш, кріпосне право, Малоросійська колегія, Малоросія, наказний гетьман, обозний, осавул, паланка, повстання, полк, протекторат, революція, реформа, руїна, сотник, старшинська рада, універсал, Хмельниччина, хорунжий.

Теми рефератів

1. Б. Хмельницький – державний діяч, дипломат.
2. Бойові дії 1648 – 1652 рр.
3. Гетьман Іван Виговський.
4. Гетьман Іван Брюховецький.

5. Гетьман Павло Тетеря.
6. Гетьман Петро Дорошенко.
7. Гетьман Юрій Хмельницький.
8. Гетьман Іван Самойлович.
9. Зовнішньополітична політика гетьманів часів визвольної війни та руїни.
10. Запорізька Січ доби Хмельниччини й «Руїни».

Тема для дискусії

У чому полягає значення Української національної революції? Порівняйте її з іншими тогочасними європейськими революціями.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте Українську козацьку державу, створену Богданом Хмельницьким, її місце і роль в історії українського народу.
2. Чому національно-визвольну війну під проводом Б. Хмельницького називають революцією?
3. Назвіть причини, мету Української національної революції і визначте її періоди.
4. Чим було перемир'я під Замостям 1648 р. – виваженим кроком чи фатальною помилкою Б. Хмельницького?
5. Яке значення мав Зборівський договір.
6. Охарактеризуйте Б. Хмельницького як полководця.
7. Чому Б. Хмельницький був змушений шукати підтримки кримських татар у боротьбі з польською шляхтою? Яка ціна цієї підтримки?
8. Розкрийте масштаби і сутність зовнішньої політики Б. Хмельницького. Чому московська орієнтація стала головною?
9. Охарактеризуйте значення і наслідки Переяславської угоди 1654 р. та «Березневих статей».
10. Чому розпочалася боротьба за гетьманську булаву під час хвороби та після смерті Б. Хмельницького?
11. Розкрийте особливості гетьманування І. Виговського та Ю. Хмельницького.
12. Чому період української історії 1663 – 1687 рр. називають «Руїною»? Укажіть на її причини та наслідки.
13. Розкрийте зміст та значення Гадяцького договору 1658 р.
14. Чому спроби П. Дорошенка об'єднати українські землі не увінчались успіхом?
15. Визначте причини поразки Української національної революції.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисенко В. Занепад української держави за гетьманування Івана Виговського. *Пам'ять століть*. 1999. № 5. С. 3–18.

3. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
4. Брехуненко В. Богдан Хмельницький. К.: [б.в.], 2007. 69 с.
5. Брехуненко В. Як Росія Україною торгувала. К.: [б.в.], 2007. 64 с.
6. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К.: Варта, 1994. 557 с.
7. Газін В.В. Крим – Україна: Політичні стосунки періоду гетьманування Павла Тетері (1661 – 1665 рр.). *Український історичний журнал*. 2001. № 1. С. 62–73.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
10. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. / НАН України. Інститут історії України. К., 1995. 70 с.
11. Горобець В.М. Влада та соціум Гетьманату: дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. К.: Інститут історії України. НАН України, 2009. 271 с.
12. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
13. Гуржій О., Рєєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
14. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
15. Доба козацько-гетьманської держави (1648 – кінець XVIII ст.): Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
16. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
17. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
18. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 180 с.
19. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
20. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
21. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
22. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.

23. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
24. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
25. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
26. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
27. Історія української держави: гетьманат ранньомодерної доби / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Арій, 2018. 720 с.
28. Крип'якевич І., Сварник І. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький. К.: Априорі, 2021. 248 с.
29. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
30. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
31. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
32. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
33. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
34. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
35. Смолій В.А., Ричка В.М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654 – 1764 рр.) очима правознавців. *Український історичний журнал*. 1993. № 4–6.
36. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет. К.: Темпора, 2009. 680 с.
37. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: Альтернативи, 1997. 367 с.
38. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). К.: Арій, 2016. 480 с.
39. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
40. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К.: Наукова думка, 2004. 504 с.
41. Українська держава другої половини XVII – XVIII ст.: політика, суспільство, культура / Від. ред. В. Смолій. К.: Інститут історії України, 2014. 671 с.
42. Український гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII – XVIII. У 2 кн. / Відп. Ред. В. Смолій. К.: Інститут історії України, 2018. Кн. 1. 610 с.; Кн. 2. 580 с.

43. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
44. Чуприна В., Чуприна З. Хмельниччина (1648 – 1657 рр.): Визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького. Львів: Світ, 2003. 176 с.
45. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVII ст. К., 2007. Кн. 1. 401 с.
46. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.
47. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – XVII ст. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 300 с.
48. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Генеза, 1997. 380 с.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання спробуйте проаналізувати причини, які робили необхідним початок національно-визвольної боротьби в 1648 р., а також чинники, які сприяли цій боротьбі. Розкажіть, також, що вам відомо про постать Богдана Хмельницького.

При вивченні цього питання необхідно охарактеризувати найважливіші військові операції Б. Хмельницького впродовж 1648 – 1653 рр. Проте, безпосередньо бойові дії не потрібно розглядати, необхідно визначити їхні політичні результати. Як ви вважаєте, укладення перемир'я під Замостям було виваженим кроком чи фатальною помилкою Б. Хмельницького? Проаналізуйте зміст та наслідки Зборівського (1649 р.) і Білоцерківського (1651 р.) договорів та Кам'янецької угоди (1653 р.).

Спробуйте визначити причини, які зумовили швидке формування українських державних інститутів. Проаналізуйте систему державного управління та адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини. Охарактеризуйте зміни, які відбулися у соціальних відносинах під час національно-визвольної війни. Як змінилися права та обов'язки основних соціальних груп українського суспільства?

Готуючись до наступного питання слід звернути увагу на те, що спонукало Б. Хмельницького до зміни союзника (Московська держава) та з якою метою він це робив. Дайте оцінку Переяславській раді (1654 р.). Проаналізуйте зміст «Березневих статей» 1654 р., який статус отримала Україна згідно цих статей. Як оцінює українська історіографія Переяславську раду та «березневі статті» 1654 р.?

Зверніть увагу на причини укладання московсько-польського Віленського перемир'я 1656 р. та наслідки цієї події для України. Охарактеризуйте зовнішньополітичну діяльність уряду Б.Хмельницького протягом 1656 – 1657 рр. Спробуйте проаналізувати здобутки та прорахунки Б. Хмельницького. Назвіть найбільш поширені в історичній історіографії оцінки його діяльності.

Під час вивчення третього питання зверніть увагу на спосіб приходу до влади І. Виготського. Проаналізуйте його внутрішню та зовнішню політику. Охарактеризуйте причини виступів простого козацтва проти політики І. Виготського. Спробуйте дати оцінку Гадяцькому договору 1658 р. і як він вплинув на стосунки з Московською державою.

Проаналізуйте зовнішню політику Ю. Хмельницького. Спробуйте порівняти Переяславський договір 1654 р. і 1659 р., як змінювався статус України за Переяславським договором 1659 р. Охарактеризуйте обставини, за яких Ю. Хмельницький схилиється до угоди з Польщею і укладає Слободищенський трактат (1660 р.), відповідно до якого Україна знову поверталася під владу Речі Посполитої на правах автономії. Покажіть причини поділу України на Лівобережну та Правобережну та його наслідки у подальшій долі українського народу.

Під час підготовки до четвертого питання спочатку зверніть увагу на політику П. Тетері та І. Брюховецького. Проаналізуйте Андрусівський договір (1667 р.) між Польщею та Росією та вкажіть, на які частини, згідно договору, поділялася територія козацької України.

Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику П. Дорошенка та спробуйте відповісти на запитання, чому він не зміг реалізувати своєї мети. Які причини змусили П. Дорошенка піти на союз з Туреччиною? Проаналізуйте Корсунські (1699 р.) та Бучацькі (1672 р.) угоди та як вони вплинули на ситуацію в Україні. Чому деякі історики вважають поразку П. Дорошенка кінцем української національної революції?

Тема 4. Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій

План

1. Гетьманування І. Мазепи. Україна у Північній війні. Конституція П. Орлика. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини.
2. Громадські, національні та революційні рухи підросійської України XIX ст.
3. Громадсько-політичне життя на західноукраїнських землях у XIX ст.
4. Україна на початку XX ст.
5. Розвиток української культури XVIII – XIX ст.

Основні поняття теми: буржуазія, громади, губернія, земства, капіталізація економіки, Кирило-Мефодіївське братство, конституційна лібералізація, мануфактура, масонські ложі, народовці, національне відродження, нація, партія, промисловий переворот, просвіти, робітничий клас, «Руська трійця», самодержавство, синдикат, таємне товариство, хлопомани, хуторянство, циркуляр.

Теми рефератів

1. Гетьманування П. Полуботка.
2. Гетьманування Д. Апостола.
3. Розвиток Гетьманщини за часів правління К. Розумовського.
4. Культурно-просвітницька діяльність діячів Києво-Могилянської академії.
5. Політичний та соціально-економічний розвиток Правобережної та Західної України протягом XVIII ст.
6. Гайдамацький рух.
7. Розвиток української культури першої половини XIX ст.
8. Кирило-Мефодіївське братство і його роль в політичному та культурному житті України.
9. Руська трійця» та її роль в культурному житті України.
10. Національно-визвольний рух на Західній Україні у XIX ст.
11. Репресії російського царизму проти української культури у другій половині IX ст.
12. Україна в роки першої російської революції 1905–1907 рр.
13. Соціально-економічний розвиток українських земель у II-й половині XIX – початку XX ст.
14. Політичне становище в Україні після поразки революції (1907 – 1914 рр.).
15. Аграрна політика П. Столипіна в Україні.

Тема для дискусії

Вплив творчості Т. Шевченка на розвиток української культури та ідей державотворення.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте оцінку гетьманування І. Мазепи.
2. Чим була викликана переорієнтація зовнішньої політики І. Мазепи?
3. Які наслідки для України мав перехід І. Мазепи та частини козацтва на бік Карла XII?
4. Визначте політику Петра I щодо України?
5. Проаналізуйте зміст Конституції П. Орлика.
6. Охарактеризуйте причини остаточної ліквідації української автономії імператрицею Катериною II.
7. Визначте причини кризи феодално-кріпосницької системи.
8. Що Вам відомо про перші таємні організації в Україні?
9. Доведіть, що XIX ст. стало періодом справжнього національного відродження України.
10. Проаналізуйте основні програмні документи Кирило-Мефодіївського товариства.
11. Охарактеризуйте напрями національно-визвольного руху в Західній Україні у XIX ст.
12. Дайте характеристику громадівському руху.
13. Визначить особливості економічного розвитку України.

14. Які галузі промисловості отримали розвиток на Галичині у зв'язку з промисловим переворотом?
15. Охарактеризуйте основні течії в суспільно-політичному житті України у другій половині ХІХ ст.
16. У чому полягала реакційна політика царизму щодо української культури?
17. Визначить стратегію і тактику різних політичних сил у революції 1905 – 1907 рр.
18. Які основні революційні події відбулися в Україні в 1905 – 1907 рр.
19. Який вплив мав царський Маніфест 17 жовтня 1905 р. на ситуацію в Україні?
20. Охарактеризуйте політичне становище в Україні після поразки революції 1905 – 1907 рр.
21. У чому Ви вбачаєте слабкість механізму столипінської аграрної реформи? Чи зумовила вона зміни в соціально-економічному житті України?

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. – К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
3. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
4. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К.: Варта, 1994. 557 с.
5. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
6. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
7. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини ХVІІ – першої чверті ХVІІІ ст. / НАН України. Інститут історії України. К., 1995. 70 с.
8. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
9. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
10. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
11. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині ХVІІ – ХVІІІ ст.: Кордони, населення, право. К.: Основи, 1996. 223 с.
12. Доба козацько-гетьманської держави (1648 – кінець ХVІІІ ст.): Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
13. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
14. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.

15. Іван Мазепа і Москва: Історичні розвідки і статті. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 176 с.
16. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 180 с.
17. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
18. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dSPACE.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
19. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
20. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
21. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
22. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
23. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
24. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
25. Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. К.: Україна, 1995. 479 с.
26. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
27. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
28. Катренко А.М. Український національний рух ХІХ ст.: У 2 ч. К., 1998-1999.
29. Колесник В.Ф., Рафальський О.О. Український рух в Австро-Угорщині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). К.: Стилос, 1998. 36 с.
30. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
31. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
32. Матях В.М. Гетьман в еміграції Пилип Орлик: історико-історіографічний портрет політика. *Український історичний журнал*. 2011. № 4. С.116–131.
33. Мельник Л.Г. Гетьманщина першої чверті ХVІІІ ст.: навч. посібник. К., 1997. 232 с.

34. Нариси з історії українського національного руху / Відп. ред. В.Г. Сарбей. К.: Інститут історії України НАН України, 1994. 189 с.
35. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П.Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
36. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
37. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
38. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
39. Присяжнюк Ю.П., Горенко Л.М. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина ХІХ ст. – 1905 р.). *Український історичний журнал*. 2000. № 5. С. 88–97.
40. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
41. Реєнт О. Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.). К.: Арій, 2016. 320 с.
42. Сарбей В.Г. Історія України ХІХ – поч. ХХ ст. К.: Генеза, 1996. 247 с.
43. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
44. Слісаренко А., Томенко М. Історія української конституції. К.: Право, 1997. 443 с.
45. Смолій В.А., Ричка В.М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654 – 1764 рр.) очима правознавців. *Український історичний журнал*. 1993. № 4–6.
46. Смолій В.А., Степанков В.С. Правобережна Україна в другій половині ХVІІ – ХVІІІ ст. Проблеми державотворення. К.: Інститут історії України НАН України, 1993. 71 с.
47. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея ХVІІ – ХVІІІ століть: проблеми формування, еволюції, реалізації К.: Альтернативи, 1997. 367 с.
48. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
49. Таїрова-Яковлева Т.Г. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». К.: ТОВ Видавництво «КЛІО», 2013. 403 с.
50. Україна в ХХ столітті (1900 – 2000): збірник документів і матеріалів: навч. посіб. / Упор.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.Ю.Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 352 с.
51. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К.: Наукова думка, 2004. 504 с.
52. «Українське питання» в Російській імперії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): В 3 ч. / НАН України. Інститут історії України. Від. ред. В.Г. Сарбей. К., 1999. Ч. 1. 205; Ч.2. 487 с.; Ч. 3. 276 с.
53. Український гетьманат: нариси історії національного державотворення ХVІІ – ХVІІІ. У 2 кн. / Відп. Ред. В. Смолій. К.: Інститут історії України, 2018. Кн. 1. 610 с.; Кн. 2. 580 с.

54. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
55. Чухліб Т. Мазепинська Україна між Російською та шведською коронами: дилема вибору протекції. *Український історичний журнал*. 2009. № 2. С. 16–39.
56. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.
57. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Генеза, 1997. 380 с.

Методичні рекомендації

Розглядаючи перше питання необхідно охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику І. Мазепи. У 1700 р. розпочалася північна війна, покажіть її вплив на ситуацію в Україні. Спробуйте визначити причини, які змусили гетьмана І. Мазепу шукати нових зовнішньополітичних орієнтирів. Дайте оцінку україно-шведському союзу. Проаналізуйте дії Петра I після укладання І. Мазепою угоди зі шведським королем Карлом XII (знищення Батурина, руйнування Запорозької Січі та ін.). Визначте причини поразки І. Мазепи та її наслідки.

Проаналізуйте зміст «Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» (1710 р.) П. Орлика. Спробуйте дати відповідь на запитання, яке значення мала «Конституція» для розвитку ідеї відновлення української державності і чому вона не набула чинності. Спробуйте визначити причини остаточної ліквідації української автономії імператрицею Катериною II. Яка була подальша доля українського козацтва після знищення Запорозької Січі?

Під час підготовки до другого питання особливу увагу приділіть діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Спробуйте проаналізувати основні програмні положення цієї організації, які були сформульовані у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія». Охарактеризуйте цілі та концепцію кирило-мефодіївців. Яке історичне значення мала діяльність цього товариства? Проаналізуйте роль Т. Шевченка у національному відродженні українського народу. Назвіть найвпливовіші політичні сили Наддніпрянської України в другій половині XIX ст. (загальноросійські політичні течії народників, соціал-демократів, лібералів та український національний рух) та охарактеризуйте їхню діяльність. Спробуйте проаналізувати мету та наслідки Валувєвського (1863 р.) та Ємського (1876 р.) указів для розвитку українського національного відродження.

При вивченні наступного питання спочатку треба проаналізувати діяльність «Руської трійці» (М.Шашкевич І.Вагилевич та Я.Головацький) та її вплив на розвиток національного руху на Західній Україні. Охарактеризуйте зміст «Русалки Дністрової» (1836 р.) та визначте її основні ідеї. Особливу увагу зверніть на причини, хід та наслідки революції 1848 – 1849 рр. в Австро-Угорській імперії, а також участь у революції населення

західноукраїнських земель. Проаналізуйте процес консолідації українських патріотичних сил («Головна Руська рада», «Руський собор», «Галицько-Руська матиця»).

Вкажіть зміни, що відбулися серед провідників українського руху на Західній Україні: чому деякий час домінували москвофіли і хто вони такі, які гасла висунули народовці і що це за явище, коли намітилися ознаки їхнього політичного оформлення. Згадайте імена найвідоміших українських діячів, їхню взаємодію з представниками Наддніпрянської України. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому, на думку багатьох дослідників, напр. ХІХ ст. центром українського національного життя стає Галичина.

Готуючись до четвертого питання зверніть увагу на виникнення перших українських партій Західної та Наддніпрянської України, охарактеризуйте їхні програмні вимоги, лідерів та роль в політичному житті:

- Русько-українська радикальна партія /РУРП/ (1890 р.);
- Русько-український християнський союз (1896 р.);
- Українська національно-демократична партія /УНДП/ (1899 р.);
- Українська соціал-демократична партія /УСДП/ (1899 р.);
- Революційна українська партія /РУП/ (1900);
- Українська національна партія / УНП/ (1902 р.);
- Українська соціалістична партія /УСП/ (1903 р.);
- Українська соціал-демократична спілка /УСДП/ (1904 р.);
- Українська демократична партія /УДП/ (1904 р.);
- Українська радикальна партія /УРП/ (1904 р.);
- Українська соціал-демократична робітничка партія /УСДРП/ (1905 р.);
- Українська демократично-радикальна партія /УДРП/ (1905 р.).

Проаналізуйте діяльність та програми російських політичних партій, які діяли на Наддніпрянській Україні:

- Російська соціал-демократична партія /РСДРП/ (1898 р.);
- Партія соціалістів-революціонерів /есери/ (1900 р.);
- Конституційно-демократична партія /кадети/ (1905 р.);
- «Союз 17 жовтня» /октябристи/ (1905 р.);
- «Союз руського народу» /чорносотенці/ (1905 р.).

Особливу увагу приділіть причинам та характеру революції 1905 – 1907 рр. в Російській імперії. Спробуйте охарактеризувати основні етапи революції, їх характерні риси та особливості (І етап – «піднесення» (січень – жовтень 1905р.), ІІ етап – «кульмінація» (жовтень – грудень 1905 р.), ІІІ етап – «спад» (січень 1906 – червень 1907р.). Який вплив на розвиток українського національного руху мав Маніфест Миколи ІІ 17 жовтня 1905 р.?

Проаналізуйте діяльність Української думської громади у І та ІІ Державних думах. Визначте причини поразки революції та її наслідки. Розглядаючи післяреволюційний період зверніть увагу на особливостях реакції в соціально-культурній сфері Наддніпрянської України. Проаналізуйте причини, головні ідеї та наслідки столипінської аграрної реформи. Вкажіть її результати в Україні і, в цілому, у Російській імперії.

Розглядаючи останнє питання проаналізуйте основні напрями культурницької діяльності української інтелігенції у XVIII – XIX ст. Проаналізуйте структуру загальної і професійної освіти, її становий і відомчий характер. Зверніть увагу на розвиток історичної думки: «Історія Русів», М.О. Максимович, М.І. Костомаров, М.О. Бодянський, Д.М. Бантиш-Каменський та їх вклад у формування ідеології національного відродження. Особливу увагу зверніть на творчість Тараса Шевченка, як основоположника критичного реалізму в українській літературі, патріота і демократа.

Покажіть участь української інтелігенції в суспільно-політичному русі, в боротьбі за національні та соціальні права. Потрібно підкреслити реакційну політику царизму щодо української культури, нищення і заборона українського культурного руху, репресії і переслідування української інтелігенції.

Тема 5. Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.

План

1. Україна у роки Першої світової війни.
2. Початок революції. Політична ситуація в Україні в червні–вересні 1917 р.
3. Проголошення УНР. Україно-більшовицька війна.
4. Гетьманат Павла Скоропадського.
5. Директорія УНР. Україна у 1919 – на початку 1920 рр.

Основні поняття теми: Антанта, демократія, демонстрація, Директорія, Добровольча армія, окупаційні війська, переворот, ультиматум, універсал, Четверний союз.

Теми рефератів

1. Українські січові стрільці.
2. Політичний портрет Михайла Грушевського.
3. Політичний портрет Володимира Винниченка.
4. Політичний портрет Симона Петлюри.
5. Політичний портрет Павла Скоропадського.
6. Н.Махно, М.Григор'єв, Зелений – отамани селянського повстанського руху в Україні.
7. Директорія УНР та причини її падіння.
8. Бій під Крутами: правда і вимисли.
9. УНР та радянська Росія: проблеми взаємовідносин.
10. Проголошення ЗУНР та політичні перетворення в Західній Україні.
11. Бойові дії в Україні у 1919 – 1920 рр.
12. «Воєнний комунізм» в Україні.

Тема для дискусії

Чому Українська Центральна Рада (ЦР) у перших трьох універсалах ставила питання про автономний статус України у складі Росії?

Запитання для самоконтролю

1. Які були плани імперіалістичних країн щодо України напередодні Першої світової війни?
2. Охарактеризуйте політику Австро-Угорщини щодо українства напередодні та в роки Першої світової війни?
3. Які основні битви і бої відбулися на українських землях у 1914 – 1917 рр.?
4. З якою метою був сформований легіон Українських січових стрільців і яку роль вони відіграли у воєнних діях 1914 – 1916 рр.?
5. Як еволюціонували українські політичні сили у ставленні до війни?
6. Як вплинула Перша світова війна на економічне і політичне становище України?
7. Коли була створена ЦР? Які партії увійшли до її складу?
8. Які були підстави вважати ЦР представницьким органом влади в Україні?
9. Чому виникла необхідність формування української армії?
10. Охарактеризуйте М. Грушевського як керівника ЦР.
11. Проаналізуйте відносини ЦР і Тимчасового уряду.
12. Чим керувався Тимчасовий уряд, не погоджуюсь на проголошення автономії України?
13. Дайте характеристику першому українському уряду – Генеральному секретаріату.
14. Охарактеризуйте зміст I Універсалу ЦР і його історичне значення.
15. У чому полягали передумови видання ЦР II Універсалу? Дайте характеристику й оцінку цьому документу.
16. Чому прийняттям III Універсалу ЦР проголосила тільки автономію України, не наважуючись розірвати зв'язки з Росією?
17. Дайте характеристику бойовим діям в Україні наприкінці 1917 – початку 1918 р. Які результати цих дій?
18. Дайте характеристику змісту IV Універсалу. Яке його місце в історії українського народу?
19. Чим відрізнялась УНР, утворена ЦР у Києві, від проголошеної у Харкові?
20. Чому ЦР розпочала мирні переговори з країнами Четверного союзу?
21. Який зміст Брест-Литовського мирного договору?
22. Які головні причини падіння ЦР?
23. Чим зумовлений надзвичайно кровопролитний характер громадянської війни в Україні?
24. Які причини сприяли встановленню влади гетьмана П. Скоропадського?
25. Охарактеризуйте позитивні і негативні аспекти діяльності уряду П. Скоропадського.
26. Що являла собою політика радянської влади в Україні в 1919 – 1920 рр.?

27. Розкрийте відносини Директорії та Радянської Росії. Чому Директорія проголосила війну радянській Росії?
28. Охарактеризуйте розвиток Української держави за часів Директорії. Визначить причини поразки Директорії.
29. Як виникла ЗУНР? Які відносини склалися між ЗУНР і УНР?
30. У чому полягає значення Акта злуки 22 січня 1919 р.?
31. Окресліть основні напрями політики «воєнного комунізму». Чому вона виникла і які її наслідки для України?
32. Яка роль отаманщини у поразці УНР?
33. Які були умови розвитку культури України в 1917 – 1920 рр.? У чому полягає своєрідність культурного процесу?
34. Коли і як відбулося третє становлення радянської влади в Україні? Пригадайте, коли вона була встановлена вперше, а потім і вдруге.
35. Які причини катастрофи української державності у 1917 – 1921 рр. Ви можете назвати?

Література

1. Безручко М., Кучабський В. Історія січових стрільців 1917 – 1919. Воєнно-історичний нарис. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 348 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
3. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада. К.: Заповіт, 1997. 344 с.
5. Верстюк В.Ф., Осташко Т.С. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. К.: Заповіт, 1998. 256 с.
6. Волковинський В. Нестор Махно. Легенди і реальність. К., 1994. 347 с.
7. Гамрецький Ю.М, Універсали – визначні віхи історії Центральної Ради. *Український історичний журнал*. 1991. № 8–9.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Гашуляк І.Л. Про причини поразки Центральної Ради. *Український історичний журнал*. 1994. № 1.
10. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
11. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
12. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: Нариси політичної історії. К.: Либідь, 1993. 288 с.
13. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
14. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
15. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
16. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України. Дрогобич, 1991. 256 с.

17. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
18. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
19. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
20. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
21. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
22. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
23. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
24. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
25. Ковальчук М. Війна за незалежність з більшовицькою Росією 1917 – 1920. К., 2007. 72 с.
26. Кришина Н., Литвин Н. Державна розбудова гетьманату Павла Скоропадського. *Вісник державної служби України*. 2007. № 4. С. 54–62.
27. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.
28. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
29. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
30. Литвин В., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів: Ін-т українознавства НАНУ; видавнича фірма «ОЛП», 1995. 368 с.
31. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). К.: Альтернативи, 2003. 488 с.
32. Лободаєв В., Сосса Р., Кучерук О. Директорія Української Народної Республіки. Історична карта. К.: Українська картографічна група, 2021.
33. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письменник, 1993. 412 с.
34. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
35. Осташко Т.С. Павло Скоропадський – лідер українського гетьманського руху. *Український історичний журнал*. 2008. № 4. С. 96–109.

36. Павленко Ю. Українська державність у 1917 – 1919 рр. К.: Манускрипт, 1995.
37. Павло Скоропадський. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). К. – Філадельфія. 1995. 495 с.
38. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
39. Політична історія України. XX століття: У 6 т. Т. 2: Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920) / В.Ф. Сподаренко (кер.), В.Ф.Верстюк. К.: Генеза, 2003. 488 с.
40. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
41. Реєнт О. Українська революція. К., 1996. 482 с.
42. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр. / Україна крізь віки. Т. 10. К.: Альтернативи, 1999. 320 с.
43. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
44. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. К.: Либідь, 1999. 976 с.
45. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
46. Терещенко Ю.І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції. *Український історичний журнал*. 2008. № 4. С. 38–47.
47. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
48. Україна в роки визрівання передумов і творення незалежної держави (1900 – 1920 рр.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
49. Україна у ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
50. Українська революція і державність (1917 – 1920 рр.). К.: НАН України. Інститут історії України, 2001. 808 с.
51. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / НАН України. Ін-т історії України / В.А.Смолій (відп. ред.), В.Ф.Верстюк (упоряд.). Т. 1-2. К.: Наукова думка, 1996 – 1997.
52. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали / Упоряд. В.Верстюк (керівник) та ін. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 1024 с.
53. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до першого питання зверніть увагу на причини Першої світової війни, яке місце в планах Антанти та Четверного союзу займали українські землі. Охарактеризуйте основні військові операції на теренах України. Вкажіть, які позиції займали українські політичні партії стосовно війни та проаналізуйте їхню діяльність в цей період. Які наслідки для України мала Перша світова війна?

При вивченні наступного питання спочатку слід звернути увагу на політичну ситуацію навесні 1917 р. в Росії та Україні після того, як Микола II відрікся від влади. Проаналізуйте боротьбу політичних партій за вплив на українське суспільство. Охарактеризуйте причини утворення Української Центральної Ради та яке значення мав Український національний конгрес. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому після Лютневої революції в Україні переважали автономістські, а не самостійницькі настрої. Охарактеризуйте ставлення Тимчасового уряду та російських політичних партій до ідеї автономії України. Проаналізуйте причини, зміст і наслідки I та II Універсалу Центральної Ради. Як ви вважаєте, чому в серпні 1917 р. відбувся конфлікт Центральної Ради з Тимчасовим урядом.

Під час підготовки до третього питання охарактеризуйте жовтневі події 1917 р. в Росії та поясніть причини перемоги більшовиків у Петрограді. Проаналізуйте боротьбу між трьома політичними силами в Україні у жовтні 1917 р.: прибічниками Тимчасового уряду, більшовиками та національними силами, що гуртувалися навколо Центральної Ради. Вкажіть зміст і значення III Універсалу Центральної Ради. Проаналізуйте Маніфест РНК до українського народу та які він містив вимоги до Центральної Ради. Назвіть причини проведення більшовиками 11-12 грудня 1917 р. у Харкові альтернативного з'їзду Рад та його наслідки.

Проаналізуйте IV Універсал Центральної ради. У чому його історичне значення? Охарактеризуйте україно-більшовицьку війну напр. 1917 – на початку 1918 рр. (похід більшовицьких військ під командуванням М.Муравйова на Київ, бій під Крутами та ін.). Визначить причини, зміст та наслідки Брестського мирного договору між УНР і державами Четверного союзу. Які причини поразки УНР?

Розглядаючи четверте питання особливу увагу зверніть на внутрішню та зовнішню політику уряду П.Скоропадського, зокрема, зрушення в галузі культури та освіти, у духовній сфері. Проаналізуйте ставлення політичних сил до гетьманського режиму. Охарактеризуйте окупаційний режим німецько-австрійських військ на українських землях та назвіть основні причини падіння гетьманату П.Скоропадського.

Під час вивчення останнього питання необхідно зосередити свою увагу на причині утворення Директорії, а також її політиці. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому Директорії не вдалося надовго втримати владу. Проаналізуйте причини та хід війни більшовиків проти УНР на поч. 1919 р. У чому причини розквіту отаманщини на українських землях? Проаналізуйте Акт злуки ЗУНР та УНР 22 січня 1919 р.

Зверніть увагу на формування більшовицького режиму в Україні у 1919 р. та його політичний курс (створення військово-революційних комітетів (ревкомів), прийняття першої Конституції УСРР, політика «воєнного комунізму»). Чому більшовикам не вдалося втримати Україну у 1919 р.? Розкажіть про наступ білогвардійців в Україні та визначить характерні риси денікінського окупаційного режиму. Проаналізуйте перший та другий зимові походи армії УНР. Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику більшовицького режиму після того, як вони навесні 1920 р. втретє прийшли в Україну. Спробуйте визначити наслідки Української революції 1917 – 1921 рр. як короткотермінові, так і довгострокові.

Тема 6. Міжвоєнний період історії українського народу

План

1. Запровадження нової економічної політики.
2. Здійснення в Радянській Україні політики «коренізації».
3. Індустріалізація та колективізація в Українській СРР. Голодомор 1932 – 1933 років.
4. Україна і процес формування тоталітарного режиму в СРСР.

Основні поняття теми: автокефальна церква, асиміляція, воєнний комунізм, громадянська війна, диктатура, дискримінація, індустріалізація, ідеологізація культури, колективізація, конфедерація, кооперація, коренізація, нова економічна політика, репресії, тоталітарна держава, українізація, унітарна держава, федерація.

Теми рефератів

1. Голод 1921 – 1923 рр. в Україні
2. Політичний портрет Христо Раковського.
3. Політичний портрет Миколи Скрипника.
4. Політичний портрет Олександра Шумського.
5. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні.
6. Колективізація в Україні у 30-х рр. ХХ ст. (в тому числі на Чернігівщині).
7. Утворення та діяльність ОУН (1930-ті рр.).
8. Політичний портрет Степана Бендери.
9. «Великий» терор 1937 – 1938 рр. в Україні.
10. Західноукраїнські землі в 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Тема для дискусії

Чому голод 1932 – 1933 рр. в Україні класифікують як Голодомор?

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні причини, що зумовили необхідність переходу до нової економічної політики.
2. Чим політика «воєнного комунізму» відрізнялася від непу?
3. У чому полягали особливості проведення непу в Україні?
4. Охарактеризуйте причини, суть і наслідки голоду 1921 – 1923 рр.
5. Коли і як відбулося конституційне оформлення СРСР?
6. Як ви думаєте, чи існувала альтернатива утворенню СРСР? Чи могла УРСР існувати самостійно?
7. Чому, перемігши у збройній боротьбі, більшовики вирішили розпочати політику «коренізації»?
8. У чому полягала суперечливість процесу українізації і які її наслідки?
9. Які основні напрями національно-культурного будівництва у республіці в 1920-ті рр.?
10. У чому суть політики більшовиків стосовно релігії і церкви в Україні у 1920-ті роки?
11. Як склалася доля західноукраїнських земель після Паризької мирної конференції?
12. Що стало причиною появи ідеології інтегрального націоналізму?
13. У чому ви бачите головну причину згортання сталінським керівництвом непу в 1928 р.?
14. Яке місце приділялося Україні в сталінському плані індустріалізації?
15. Якими були наслідки сталінського «стрибка в індустріалізацію»?
16. У чому полягали основні етапи колективізації?
17. Якими були наслідки суцільної колективізації?
18. Які основні причини і наслідки Голодомору 1932 – 1933 рр.? Чи можна вважати голод в Україні штучним?
19. Визначте причини утвердження сталінського тоталітарного режиму.
20. Які характерні риси і трагічні наслідки утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні?

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.
2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. К.: Либідь, 1994. Кн. 1. 424 с.; Кн. 2. 686 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
4. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
5. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.

6. Васильєв В.Ю. Селянський опір колективізації в Україні (1930-ті рр.). *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2005. Вип. 31. С. 140–150.
7. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
8. Володимир Сергійчук «Як нас морили голодом». Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
9. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
10. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. К.: Наукова думка, 1993. 239 с.
11. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990. 527 с.
12. Голодомор 1932-1933 рр. та голод 1946-1947 рр. на Чернігівщині. Очима свідків. Чернігів, 2007. 92 с.
13. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
14. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
15. Гринчуцький В. Промислові трести України в двадцять роки. К.: Наукова думка, 1997. 180 с.
16. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
17. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні (20 – 30-ті роки). К.: Либідь, 1991. 344 с.
18. Демченко Т. Колективізація та Голодомор 1932 – 1933 рр. на Чернігівщині. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2007. 72 с.
19. День і вічність Джеймса Мейса. К.: ЗАТ «Українська прес-група», 2005. 448 с.
20. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
21. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
22. Забуттю не підлягає: хроніка комуністичної інквізиції. Статті, матеріали, фотографії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://memorial.kiev.ua/expo>
23. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
24. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

25. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
26. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
27. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
28. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
29. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
30. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
31. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
32. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
33. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920 – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. К.: Глобус, 1992. 176 с.
34. Кентій А. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929 – 1941 рр.). К.: Інститут історії України, НАН України, 1998. 200 с.
35. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Пер. з англ. К.: Либідь, 1993. 384 с.
36. Костюк Г. Сталінізм в Україні (генеза і наслідки). К.: Смолоскип, 1995. 508 с.
37. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939). Івано-Франківськ [б.в.], 1993. 199 с.
38. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.
39. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами 1921 – 1939 рр. / Україна крізь віки. Т. 11. К.: Альтернативи, 1999. 336 с.
40. Кульчицький С.В. Український Голодомор у контексті сталінської «революції згори». *Український історичний журнал*. 2013. № 6. С. 18–45.
41. Кульчицький С.В. УСРР в добу нової економічної політики (1921 – 1928 рр.): Спроби побудови концептуальних засад реальної історії. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. 204 с.
42. Кульчицький С. Ціна «великого перелому». К.: Україна, 1991. 432 с.
43. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
44. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
45. Марочко В. Голодомор 1932-1933 років в Україні. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 292 с.

46. Марочко В. Творці голодомору 1932 – 1933 рр. К.: Вид. ПП Наталія Брехуненко, 2008. 64 с.
47. Мейс Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932 – 1933 рр.). *Український історичний журнал*. 1995. № 1. С. 34–48.
48. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письменник, 1993. 412 с.
49. Нікольський В.М. Обвинувачення репресованих в Україні періоду «великої чистки» 1937-1938 рр. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 54–63.
50. Нікольський В.М. Репресії за лімітами (1937-1938 рр.). *Український історичний журнал*. 2005. № 3. С. 210–223.
51. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
52. Новохатько Л.М. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (20 – 30-ті роки ХХ ст.). К., 1998.
53. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
54. Олійник М.М. Політика державних та партійних органів України щодо приватних підприємств у період непу. *Український історичний журнал*. 2001. № 1.
55. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
56. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. Т. 3: Утвердження радянського ладу в Україні (1921 – 1938) / С.В. Кульчицький (кер.), Ю.І. Шаповал, В.А. Греченко та ін. К.: Генеза, 2003. 448 с.
57. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
58. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20 – 50-ті рр.. ХХ ст. К.: Наукова думка, 1994. 349 с.
59. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
60. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
61. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
62. Україна за радянської доби (1921 – 1985 рр.). Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
63. Україна у ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
64. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.

65. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918 – 1941). Львів: Край, 1993. 164 с.
66. Шаповал Ю.І. Україна 20 – 50-х років: сторінки неписаної історії. К.: Наукова думка, 1993. 349 с.
67. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. 605 с.
68. Шаталіна Є.П. Селянські виселки під час колективізації в Україні (1928 – 1932 рр.). К.: [б.в.], 1997. 68 с.
69. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання зверніть увагу на економічне становище Української Соціалістичної Радянської Республіки на початку 1920-х рр., назвіть чинники, які спонукали керівництво радянської держави перейти до нової економічної політики. Охарактеризуйте комплекс заходів, які передбачав неп. Проаналізуйте основні зміни в період непу в Україні (у сільському господарстві, промисловості, в галузі торгівлі і фінансів). Які політичні та соціально-економічні протиріччя виявлялися під час поглиблення непу?

При вивченні другого питання спробуйте пояснити, що спонукало РКП(б) піти на поступки у національному питанні. Проаналізуйте зовнішні і внутрішні причини політики коренізації і як ця політика була сприйнята в Україні. Назвіть напрями, за якими здійснювалася українізація, її найвідоміших діячів, досягнення та проблеми. Розкажіть, що таке «хвильовізм», «шумськізм», «волобуєвщина», «скрипниківщина». Охарактеризуйте причини ліквідації політики українізації у 1930-х рр.

Готуючись до наступного питання зверніть увагу на причини проголошення XIV з'їздом ВКП(б) (грудень 1925 р.) курсу на індустріалізацію. Яке місце у здійсненні наміченого курсу відводилося Україні? Дайте характеристику ходу індустріалізації в роки першої та другої п'ятирічок. Розкажіть про стахановський рух. Проаналізуйте особливості процесу індустріалізації в Україні. В чому, на вашу думку, були допущені прорахунки? Назвіть основні промислові об'єкти, побудовані в Україні в роки перших п'ятирічок.

Спробуйте пояснити, що прагнуло сталінське керівництво, беручи курс на колективізацію. Чому Й.Сталін 2 березня 1930 р. у «Правді» опублікував статтю «Запаморочення від успіхів»? Охарактеризуйте хід колективізації в Україні, особливо зверніть увагу на її форми і методи. Як вплинула колективізація на стан сільського господарства УСРР та СРСР?

Проаналізуйте причини, що спонукали радянське керівництво до винищення населення голодом, розкрийте їхній зв'язок з політикою індустріалізації та колективізації. Охарактеризувати механізм організації Голодомору 1932 – 1933 рр. Спробуйте пояснити, чому удар голодом був

нанесений, здебільше, в місцях компактного проживання українського селянина, як змінився цей соціальний клас після Голодомору. Розкажіть про наслідки та демографічні втрати України від голоду 1932 – 1933 рр.

Під час вивчення четвертого питання зверніть увагу на тенденції та процеси, що свідчили про зміцнення тоталітаризму в Україні у 1920 – 1930-х роках. Вкажіть, проти кого на початку 1930-х років застосовувалися сталінські репресії. Назвіть відомі вам імена репресованих представників української інтелігенції. Спробуйте проаналізувати наслідки репресій. Дайте характеристику Конституції СРСР (5 грудня 1936 р.) та Конституції УРСР (30 січня 1937 р.).

Тема 7. Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні

План

1. Українське питання напередодні Другої світової війни.
2. Приєднання західноукраїнських земель до СРСР, політика їх радянізації.
3. Напад Німеччини на СРСР. Оборонні бої Червоної Армії.
4. Встановлення фашистського окупаційного режиму. Рух опору.
5. Визволення українських земель від гітлерівських окупантів. Результати Другої світової війни.
6. Труднощі відбудовчого періоду в Україні. Суспільно-політичне життя кінця 1940-х – початку 1950-х років.

Основні поняття теми: геноцид, депортація, остарбайтери, партизанський рух, підпілля, план «Барбаросса», план «Ост», радянізація, «рейкова війна», рух опору, УПА.

Теми рефератів

1. Радянсько-німецький договір про ненапад 1939 р.: погляд через роки.
2. Оборона Києва: героїзм і трагедія.
3. Фашистський окупаційний режим на українських землях (1941–1944 рр.).
4. Рух опору на Чернігівщині 1941–1943 рр.
5. ОУН-УПА – невід’ємна частина руху опору в Україні.
6. Військовополонені – жертви війни.
7. Українці у збройних формуваннях воюючих сторін.
8. Визволення українських земель: бойові дії 1943–1944 рр.
9. Герої Чернігівщини часів Другої світової війни.
10. Участь України в створенні та діяльності ООН.
11. Голод 1946–1947 рр., його причини та наслідки.
12. Боротьба ОУН-УПА наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр.

Тема для дискусії

Як ви вважаєте, чи могла ОУН-УПА перемогти і збудувати Українську державу в 40-х роках ХХ ст.?

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте геополітичну ситуацію напередодні Другої світової війни і роль України у ній.
2. Які плани щодо України виношувала фашистська Німеччина?
3. Яку роль відіграла таємна угода 1939 р. між Німеччиною і СРСР в акції приєднання західноукраїнських земель до Радянського Союзу?
4. У чому полягала суперечливість процесів, що відбувалися в усіх сферах життя західноукраїнського регіону?
5. Розкрийте суть договору про ненапад між СРСР та Німеччиною.
6. Коли і за яких обставин почалася Друга світова війна.
7. Чому договір про дружбу і кордони, укладений між Німеччиною і Радянським Союзом, упродовж 50 років був надзвичайною таємницею в СРСР?
8. Які наслідки мала «радянська» західноукраїнських земель?
9. Чому перші місяці війни для Червоної Армії склалися так трагічно?
10. Назвіть основні воєнні операції, які призвели до окупації фашистськими військами всієї території України.
11. Поясніть, чому оборонні бої на Кримському фронті закінчилися катастрофою.
12. Яку політику здійснював в Україні німецький окупаційний режим і яким було його ставлення до діяльності ОУН-УПА?
13. Розкрийте сутність «нового порядку» фашистів.
14. Ким і коли було утворено УПА? Якою була мета її діяльності?
15. Що відрізняло радянський партизанський рух і УПА та що їх поєднувало?
16. Які форми народної боротьби в тилу ворога в усіх регіонах окупованої України Ви знаєте?
17. Чому перед війною було згорнуто підготовку до ведення «малої війни»? Що перешкоджало розгортанню партизанського руху в ході війни?
18. Що Ви знаєте про так звану рейкову війну? Коли вона тривала? Які її результати?
19. Назвіть головні з'єднання українського партизанського руху і їх командирів.
20. Розкажіть про молодіжне антифашистське підпілля в Україні.
21. Доведіть, чому перемога в битві за Дніпро стала завершенням корінного перелому в Другій світовій війні. Коли Київ було звільнено від німців?
22. Назвіть військові операції 1944 р., які дозволили чотирьом Українським фронтам вигнати фашистів з території УРСР?
23. Кого Ви знаєте з українських видатних воєначальників періоду Другої світової війни?
24. Назвіть втрати України у Великій Вітчизняній війни та її внесок у перемогу над Німеччиною.

25. Охарактеризуйте головні політичні та соціально-економічні наслідки Другої світової війни.
26. Як відбувався перехід радянської України до мирного будівництва?
27. Проаналізуйте причини та наслідки голоду 1946 – 1947 рр.
28. Як проходила «радянізація» Західної України?
29. Дайте характеристику боротьбі ОУН-УПА наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр.
30. Проаналізуйте деформуючий вплив сталінщини на політичну систему та суспільно-політичні процеси.

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.
2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
4. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
5. Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Документи й матеріали. *Український історичний журнал*. 2000. № 2.
6. Ветров І. Економічна експансія третього рейху в Україні. К.: Четверта хвиля, 2000. 232 с.
7. Волинь 1943: Скорботна річниця. // Війна і мир / за ред. Л. Івшиної. К., 2004. С. 292-382.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. Е.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т. 2. 400 с.
10. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
11. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
12. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
13. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
14. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
15. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.

16. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
17. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
18. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
19. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: Медицина», 2018. 360 с.
20. Касьянов Г.В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз. *Український історичний журнал*. 2004. № 1. С. 29–43.
21. Кентій А. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929 – 1941 рр.). – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. 200 с.
22. Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам'ять. *Український історичний журнал*. 2000. № 3–4.
23. Коваль М.В. Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 75 с.
24. Король В.Ю. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941 – 1944 роках. К. Академія, 2004. 128 с.
25. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 659 с.
26. Кульчицький С. ОУН-УПА: справа в істині, а не в політичній монополії на минуле // Україна incognita / За ред. Л. Івшиної. К., 2008. С. 322–327.
27. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
28. Лисенко О.Є. Підсумки Другої світової війни та Україна. *Український історичний журнал*. 2005. № 6. С. 128–139.
29. Лисенко О.Є. Подолання «міфу війни», або від якої спадщини ми відмовляємося: науковий дискурс, політика пам'яті та сучасні виклики (з приводу 70-річчя перемоги над нацизмом і фашизмом). *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 4–21.
30. Лисяк-Рудницький І. Український визвольний рух під час Другої світової війни / Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 2 / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. К.: Основи, 1994.
31. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oun-upa.org.ua/mirczuk>
32. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяга і жертвність. Українці на фронтах Другої світової війни. К.: Пошук, 1997. 567 с.
33. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
34. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
35. Патриляк І.К. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України. *Український історичний журнал*. 2004. № 5. С. 81–96.

36. Патриляк І.К. Націоналістичний партизанський рух на території Західної України влітку 1941 р. *Український історичний журнал*. 2000. № 4.
37. Політична історія України. XX століття: У 6 т. Т. 4: Україна у Другій світовій війні / Керівник тому В.І. Кучер. К.: Генеза, 2003. 584 с.
38. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
39. Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. К., 1996. 496 с.
40. Трофимович В. Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945). Львів: Вид-во НТШ, 1995. 102 с.
41. Тупченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
42. Україна в XX ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
43. Україна за радянської доби (1921-1985). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
44. Український народ у II світовій війні: Навчальний посібник. К.: Школяр, 1998. 237 с.
45. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
46. Чайковський А. Невідома війна: Партизанський рух в Україні 1941 – 1944 рр. мовою документів, очима історика. К.: Україна, 1994. 256 с.
47. Чернігівщина в роки нацистської окупації: документи і матеріали. / упор. О.Б. Коваленко, Р.Ю. Подкур, О.В. Лисенко. Чернігів, 2013. 430 с.
48. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. 605 с.
49. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях (30 – 50-ті роки XX століття). Луцьк, 1995. 384 с.

Методичні рекомендації

Під час розгляду першого питання треба звернути увагу на загострення міжнародної обстановки напередодні Другої світової війни. Проаналізуйте мету країн, які були зацікавлені у вирішенні українського питання:

- перша група – СРСР, Польща, Румунія, Чехословаччина – країни, до складу яких входили українські землі;
- друга група – Англія, Франція і частково США – країни, які своїм втручанням у вирішення українського питання задовольняли свої геополітичні інтереси;
- третя група – Німеччина, яка, борючись за «життєвий простір», претендувала на українські землі, і Угорщина, яка домогалася повернення Закарпатської України.

При вивченні другого питання проаналізуйте причини підписання договору про ненапад між СРСР та фашистською Німеччиною. Охарактеризуйте таємний протокол цього договору та його оцінку істориками. Розкажіть як почалася Друга світова війна і як здійснювалася військова операція Червоної Армії на західноукраїнських землях.

Вкажіть поділ Західної України згідно підписаному 28 вересня 1939 р. радянсько-німецькому договору про дружбу і кордони. Як відбувалось повернення Радянському Союзу Бессарабії та Північної Буковини? Розгляньте оцінки істориків суті та характеру цього процесу. Проаналізуйте суспільно-економічні перетворення у новостворених західних областях України. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому зміни, що відбувалися, мали суперечливий характер.

Готуючись до наступного питання проаналізуйте план «Барбаросса» і яке місце в ньому відводилось українському напрямку. Які фронти були створені для оборони України після нападу фашистської Німеччини на СРСР? Охарактеризуйте оборонні бої радянських військ в Україні (танкова битва в районі Луцьк-Рівне-Броди, героїчна оборона Києва та Одеси, бойові дії в районі Харкова, на Донбасі і в Криму, 8-місячна оборона Севастополя). Вкажіть, коли вся територія Української РСР була остаточно окупована німецькими військами. Як відбувалася мобілізація економічного, суспільно-політичного і воєнного потенціалу СРСР на відсіч агресії Німеччини? Проаналізуйте об'єктивні і суб'єктивні причини поразок радянських військ на початку Великої Вітчизняної війни.

Під час вивчення четвертого питання спочатку з'ясуйте, які зони окупації існували на території України, який там був встановлений адміністративно-територіальний устрій і чим вони відрізнялися. Проаналізуйте «Генеральний план Ост». Охарактеризуйте нацистський «новий порядок» стосовно військовополонених, євреїв та цивільного населення в цілому.

Розкажіть про створення радянського підпілля та партизанського руху на окупованих територіях України, зокрема на Чернігівщині. Проаналізуйте етапи розвитку радянського партизанського руху. Спробуйте визначити роль Українського штабу партизанського руху на чолі з Т.Строкачем у розгортанні партизанської боротьби. Охарактеризуйте діяльність великих партизанських загонів і з'єднань. Охарактеризуйте націоналістичний Рух Опору, зверніть увагу на ставлення до Німеччини та Радянського Союзу ОУН (Б) і ОУН (М). Проаналізуйте причини ухвалення Акту про відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Розкажіть про боротьбу оунівського підпілля та створення й діяльність Української повстанської армії. Охарактеризуйте стосунки між ОУН-УПА і радянськими партизанами. Яке ставлення до УПА було у радянського керівництва?

Готуючись до розгляду наступного питання охарактеризуйте Сталінградську та Курську битви, визволення Києва. Назвіть коли і який український населений пункт було визволено першим. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому в ході битви за Дніпро звання Героя

Радянського Союзу одержало понад 20% від усіх його кавалерів. Розкажіть про наступальні операції чотирьох Українських фронтів у 1944 р.:

- Житомирсько-Бердичівська операція (грудень 1943 р. – січень 1944 р.);
- Корсунь-Шевченківська операція (січень – лютий 1944 р.);
- Ровенсько-Луцька операція (січень – лютий 1944 р.);
- Криворізька операція (січень – лютий 1944 р.);
- Визволення Одеси, Миколаєва (березень – квітень 1944 р.);
- Визволення Криму (квітень – травень 1944 р.);
- Львівсько-Сандомирська операція (липень – серпень 1944 р.);
- Східно-Карпатська операція (вересень – жовтень 1944 р.).

Розкажіть про завершальний етап Другої світової війни (визволення Європи від фашистських окупантів радянськими та союзницькими військами, битва за Берлін та капітуляція Німеччини, розгром імперіалістичної Японії). З'ясуйте, як вплинули рішення Кримської і Потсдамської конференцій на післявоєнний устрій Європи? Вхідження Закарпаття до складу УРСР. Проаналізуйте підсумки Другої світової війни. Визначить роль Радянського Союзу і західних держав у перемозі над нацистською Німеччиною та її союзниками. Які уроки війни актуальні, на Вашу думку, і в наш час?

Під час вивчення останнього питання спробуйте з'ясуйте, як відбувався перехід радянської України до мирного будівництва (відбудова промисловості, сільського господарства). Проаналізуйте причини та наслідки голоду 1946 – 1947 рр. З'ясуйте, як відбувалися соціально-економічні перетворення в західних областях. Як проходила «радянізація» Західної України? Дайте характеристику боротьбі ОУН-УПА наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. Проаналізуйте деформуючий вплив сталінщини на політичну систему та суспільно-політичні процеси. Покажіть, як здійснювалась «чистка» національних кадрів та відбувались утиски інтелігенції. Масові репресії. «Ждановщина» в Україні.

Тема 8. Розбудова незалежної української держави

План

1. Розбудова української державності. Становлення владних структур.
2. Громадсько-політичне життя українського суспільства.
3. Економічні реформи. Становище в соціальній сфері.
4. Зовнішня політика української держави.
5. Розвиток культури України в 90-х рр. ХХ ст. – ХХІ ст.

Основні поняття теми: анексія, антитерористична операція, безвізовий режим, громадянське суспільство, ЄС, євроінтеграція, Євромайдан, конституція, корупція, НАТО, Небесна Сотня, незалежність, олігарх, Помаранчева революція, президент, Революція Гідності, реформа, сепаратизм, суверенітет, тіньова економіка, тимчасово окупована територія.

Теми рефератів

1. Політичний портрет Президента України Л. Кравчука.
2. Політичний портрет Президента України Л. Кучми.
3. Політичний портрет Президента України В. Ющенка.
4. Політичний портрет Президента України В. Януковича.
5. Політичний портрет Президента України П. Порошенка.
6. Політичний портрет Президента України В. Зеленського.
7. Ринкові реформи в Україні в 90-х рр. ХХ ст.
8. Конституційний процес та прийняття Конституції України.
9. Помаранчева революція.
10. Становлення громадянського суспільства в Україні.
11. Революція Гідності.
12. Інтеграція України в європейський та світовий простір.
13. Збройна агресія росії проти України.
14. Розвиток української культури у ХХІ ст.
15. Волонтерський рух в Україні.

Тема для дискусії

Будапештський меморандум 1994 р.: задача національних інтересів чи спроба зміцнити міжнародний авторитет України?

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає історичне значення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р.?
2. Які чинники зумовили появі на політичній карті незалежної України?
3. Проаналізуйте стартові можливості України на початку 90-х рр. ХХ ст.
4. Охарактеризуйте ринкові реформи в Україні 90-х років ХХ ст.
5. Як відбувалось становлення владних структур в Україні?
6. Чому Україна підписала Будапештський меморандум та відказалася від ракетно-ядерного потенціалу?
7. У чому полягали особливості формування багатопартійності?
8. Проаналізуйте конституційний процес в Україні.
9. Яке значення для України мало запровадження гривні?
10. Охарактеризуйте розвиток культури 90-х рр. ХХ ст.
11. Проаналізуйте причини Помаранчевої революції 2004 р.
12. У чому полягав авторитарний режим Віктора Януковича?
13. Яке значення Євромайдану та Революції Гідності?
14. Охарактеризуйте становлення громадянського суспільства в Україні.
15. Як відбувається соціально-економічний розвиток в Україні у ХХІ ст.?
16. Проаналізуйте причини агресії росії проти України.
17. У чому важливість підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС?
18. Яке значення мало надання Томосу про автокефалію Українській Церкві?
19. Назвіть екологічні проблеми сучасної України.
20. Охарактеризуйте розвиток української культури у ХХІ ст.

Література

1. Алексєєв Ю.М. Україна на зламі історичних епох. (Державотворчий процес 1985-1999): навч. посібник / Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. К.: Екс-ОБ, 2000. 296 с.
2. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України. Броди: Просвіта, 2001. 300 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2014. 717 с.
4. Бойко О. Новітня історія України: 2014 – 2019 рр. К.: ВЦ «Академія», 2020. 160 с.
5. Брежнєва Т., Їжак О., Шевцов А. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти. К.: Пороги, 2003. 163 с.
6. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
7. Гайдуцький П.І. Незабутні реформи в Україні 1991–2017. К.: ТОВ «ДКС-центр», 2017. 852 с.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Головченко В. Дипломатична історія України: підручник. К.: Ніка-Центр, 2018. 420 с.
10. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т. 2. 400 с.
11. Горбулін В. Який Фенікс народиться зі згарища світової гібридної війни? *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2017. № 41. С. 2.
12. Горбулін В. Україна – 2018: дорога між викликами й ризиками. Але дорога... *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2017. № 49–50. С. 1–3.
13. Горбулін В. Криза довіри: у пошуках нового фундаменту стійких альянсів. *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2018. № 10. С. 1–3.
14. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
15. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
16. Громенко С. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Х.: Фоліо, 2019. 255 с.
17. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
18. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
19. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
20. Євтух В. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. К.: Стилос, 2001. 204 с.

21. Економіка України та шляхи її реформування: Матеріали Всеукраїнської наради економістів 14 – 15 вересня 1995. К., 1996. 482 с.
22. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
23. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
24. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
25. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
26. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
27. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
28. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
29. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
30. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
31. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
32. Кармазіна М. «Людина, що грається»: політичні партії в Україні. *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2018. № 12. С. 3
33. Колодій А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Львів: Видавництво «Червона Калина», 2002. 276 с.
34. Коропецький І.С. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. К.: Либідь, 1995. 237 с.
35. Кравченко В. Вадим Пристайко: Допомога НАТО робить Україну сильнішою в протидії російській агресії. *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2017. № 27. С. 1–2.
36. Кульчицький С.В. Україна: суспільство й держава на теренах історії (1991–2006 рр.). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 15–32.
37. Кульчицький С.В. Утвердження незалежності України: перше десятиліття. *Український історичний журнал*. 2001. № 2. С. 3–17.
38. Кучма Л.Д. Зламане десятиліття. К.: Інформаційні системи, 2010. 559 с.

39. Кучма Л.Д. Про найголовніше. К., 1999. 351 с.
40. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
41. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
42. Леменов О. Новий рік – нова антикорупційна битва. *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2018. № 1. С. 2.
43. Литвин В.М. Історія України. Підручник. К.: Наукова думка, 2009. 822 с.
44. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.) / Україна крізь віки. Т. 14. К.: Альтернативи, 2000. 360 с.
45. Лукінов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ століття). К., 1997. 455 с.
46. Міклош І. Реформи по-українські. Що було досягнуто й чого очікувати? *Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня»*. 2017. № 49–50. С. 7.
47. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
48. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України. К.: КНЕУ, 2003. 948 с.
49. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
50. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
51. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002) / О.М. Майборода, Ю.І. Шаповал, О.В. Гарань та ін. К.: Генеза, 2003. 696 с.
52. Рафальський О.О. Національні меншини України у ХХ столітті: історіографічний нарис. К.: Поліус, 2000. 447 с.
53. Розвиток України в регіональній перспективі: політичні, економічні, соціальні проблеми регіоналізації. К., 2002.
54. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
55. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України: наукове видавництво. К.: Логос, 1999. 556 с.
56. Україна в ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
57. Україна в сучасну добу (1986–1996 рр.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
58. Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії: Навч. посібник / П.П. Панченко, М.Р. Плющ, Л.А. Шевченко та ін. К.: Либідь, 1997. 352 с.
59. Україна на роздоріжжі: Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ / За ред. А. Зіденберга та Л. Хоффмана. К.: Фенікс, 1998. 477 с.

60. Україна: утвердження незалежної держави (1991 – 2001) / В.Ф. Верстюк, Н.П. Барановська, С.В. Віднянський та ін. К.: Альтернативи, 2001. 703 с.
61. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / За ред. М.О. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 1999. 687 с.
62. Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / За ред. О. Гараня, О. Майбороди. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 256 с.
63. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Парламентське вид-во, 1999. 367 с.
64. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
65. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.

Методичні рекомендації

При вивченні першого питання спочатку треба дати характеристику процесу зростання національної самосвідомості українського народу, звернути увагу на боротьбі за створення незалежної української держави. Проаналізуйте значення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому відбулася спроба державного перевороту в СРСР 19 – 21 серпня 1991 р. Як на ці події відреагувала Верховна Рада України?

Проаналізуйте основні положення Акту про незалежність України, яке його історичне значення. Охарактеризуйте підсумки Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. Що відбулося у Мінську 8 грудня 1991 р. і чому після цього СРСР як об'єкт міжнародного права фактично припинив своє існування? Вкажіть внутрішні та зовнішні чинники, які зумовили появу на політичній карті світу нової незалежної держави – України. Проаналізуйте стартові можливості України після проголошення незалежності. Як відбувалося становлення владних структур України?

Готуючись до наступного питання зверніть увагу на першочергові кроки української влади до забезпечення державної незалежності (фіксація кордонів, визначення державної символіки й громадянства, запровадження власної грошової одиниці, формування збройних сил та силових структур). Спробуйте проаналізувати найважливіші події політичного життя 1992 – 2020-х років. Позачергові парламентські та президентські вибори 1994 р., їх результати. Переформування політичних сил після перемоги Л. Кучми на виборах. Відновлення конституційного процесу. Прийняття Конституції України 1996 р. та її значення. Проблеми конституційної реформи.

Президентські вибори 1999 р., загострення політичної кризи 2002–2004 років, Причини та наслідки «Помаранчевої революції». Президент В. Ющенко. Президентські вибори 2010 р. Президент В. Янукович. Зміни до Конституції України. Посилення авторитарних методів в управлінні країною. Причини «Революції гідності». Анексія Криму. Президентські та парламентські вибори 2014 року. Президент П. Порошенко.

Антитерористична операція на Сході України. Президентські та парламентські вибори 2019 р. Президент В. Зеленський. Війна України з Росією. Дайте характеристику найбільш впливовим політичним партіям та громадсько-політичним організаціям сучасної України.

При вивченні третього питання спробуйте охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні труднощі формування національної економіки. Чому відбувся спад виробництва у 1990-х рр. Запровадження гривні. Проаналізуйте становище у сільському господарстві, банківсько-фінансовій сфері. Назвіть позитивні тенденції, які з'явилися в економіці України на початку XXI ст. Як вплинула світова економічна криза 2008 р. на сучасний стан української економіки? Проаналізуйте сучасний стан економіки України.

Охарактеризуйте сучасне становище в соціальній сфері. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Здобутки у формуванні громадянського суспільства. Запровадження принципів гендерної рівності, протидія насильству у сім'ї.

Під час розгляду четвертого питання охарактеризуйте процес визнання незалежності України міжнародним співтовариством, участь української держави в загальноєвропейському процесі, налагодження активної співпраці з авторитетними міжнародними організаціями. Діяльність України в ООН. Вступ до ради Європи. Відносини з сусідніми державами. Європейський та євроатлантичний вектор зовнішньої політики України. Асоціація та встановлення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, надання українцям безвізового режиму з країнами ЄС. Як ці події вплинули на міжнародний авторитет України? Дайте характеристику Мінським угодам.

Готуючись до останнього питання зверніть увагу на створення нових культурно-громадських об'єднань, товариств, їх діяльність. Відродження національної самосвідомості. Пробудження інтересу до культури та історії України, до народних звичаїв та обрядів. Повернення репресованих та безпідставно забутих імен діячів історії та української культури. Політика держави щодо релігії та церкви. Розглядаючи основні напрямки розвитку літератури. Закон про державність української мови, його втілення в життя.

Розгляньте взаємозв'язки української і світової культур. Покажіть участь України у співробітництві із зарубіжними країнами в галузі культури, в діяльності ЮНЕСКО. Дайте характеристику культурним взаємозв'язкам між Україною і українською діаспорою, співпраці з організаціями українців за кордоном. Наведіть приклади активної громадянської позиції діячів української культури спрямованої на захист свободи й незалежності України. Покажіть як це відобразилось на їхній творчості.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Витоки українського народу та його державності

План

1. Початок формування людської цивілізації на території України.
2. Кіммерійсько-сарматська доба (IX ст. до н.е. – III ст. н.е.).
3. Грецькі міста-держави Північного Причорномор'я.
4. Східні слов'яни у давнину.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання, необхідно, перш за все, виділити основні періоди первісної епохи. Зверніть увагу, що ця періодизація створена, виходячи із домінуючої ролі того чи іншого матеріалу при виготовленні знарядь праці:

- Палеоліт або стародавній кам'яний вік (1 млн. – 10 тис. років до н.е.);
- Мезоліт або середній кам'яний вік (10 тис. – 6 тис. років до н.е.);
- Неоліт або новий кам'яний вік (6 тис. – 4 тис. років до н.е.);
- Єнеоліт або мідно-кам'яний вік (4 тис. – 3 тис. років до н.е.);
- Бронзовий вік (2 тис. – 1 тис. років до н.е.);
- Залізний вік (від 1 тис. до н.е.).

Спробуйте проаналізувати кожний період первісної епохи, як змінювалися знаряддя праці, основні заняття населення, форми суспільної організації, основні досягнення духовної культури. Особливу увагу зверніть на період так званої «неолітичної революції» та добу трипільської культури. Необхідно визначити їх головні здобутки та підкреслити наслідки, які вони мали на подальший розвиток найдавнішого населення України. Охарактеризуйте ареал розселення, господарське життя, побут, суспільний устрій стародавніх трипільців, їх релігію та мистецтво.

Під час підготовки до наступного питання зверніть увагу на народи, які мешкали на півдні України (кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни). Дайте характеристику кожному народу: територія проживання, основні заняття, військове мистецтво, суспільний устрій, побут та культура.

При вивченні третього питання необхідно проаналізувати причини початку грецької колонізації Північного Причорномор'я. Назвіть основні міста-держави, які виникли в цьому регіоні. Зверніть увагу на стосунки античних полісів з кочовими народами півдня України, охарактеризуйте їх суспільний устрій, економічне життя. Визначте причини занепаду та історичне значення грецьких міст-держав Північного Причорномор'я.

Розглядаючи останнє питання спробуйте з'ясувати походження слов'ян та як утворилися три гілки (західна, південна і східна) слов'янського етносу. Анти. Визначте, які племінні об'єднання східних слов'ян утворилися на території України. Дайте характеристику східним слов'янам у давнину (територія розселення, суспільний устрій, побут, звичаї тощо).

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Бунятян К.П. Давнє населення України. К.: Либідь, 1999. 228 с.
3. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
4. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
5. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
6. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
7. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
8. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
9. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
10. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
11. Залізник Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2012. 541 с.
12. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
13. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
14. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
15. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
16. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
17. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
18. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
19. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
20. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.

21. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
22. Історія української культури: У 5 т. Т.1: Історія культури давнього населення України. К.: Наукова думка, 2001. 1134 с.
23. Котляр М.Ф. Русь язичницька. Біля витоків східнослов'янської цивілізації. – К.: Заповіт, 1995. – 288 с.
24. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
25. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
26. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
27. Первіснообщинний лад і зародження станово-класового суспільства. (Документи). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
28. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
29. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
30. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
31. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.

Тема 2. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба

План

1. Соціально-економічний розвиток України у другій половині XVI – першій половині XVII ст.
2. Козацько-селянські повстання наприкінці XVI – першій третині XVII ст.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання слід звернути увагу на основні напрями економічного розвитку (сільське господарство, ремесла, торгівля). Дайте характеристику магдебурзькому праву та його особливостям в українських містах. Проаналізуйте вплив на соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині XVI – першій половині XVII ст. процесу формування панцино-фільваркового господарства. Як змінювався статус та взаємовідносини різних соціальних груп суспільства.

Під час вивчення другого питання зверніть увагу на безпосередні приводи козацько-селянських повстань кінця XVI ст. Проаналізуйте основні їхні причини та які висувалися вимоги під час цих повстань. Охарактеризуйте перебіг повстань під проводом К. Косинського (1591 – 1593) та С. Наливайка (1594 – 1596). Дайте характеристику гетьманування П. Конашевича-Сагайдачного. Зберіть матеріал щодо козацьких виступів 1620 – 30-х рр. (Марка Жмайла, Тараса Федоровича (Трясила), Івана Сулими, Павла Бута (Павлюка), Якова Острянина, Дмитра Гуні), у чому були причини їхніх поразок. Спробуйте визначити статус українського козацтва за «Ординацією Запорозького реєстрового козацтва» 1638 р., які відбулися зміни.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
3. Брехуненко В. Війни українських козаків з Росією до часів Богдана Хмельницького. К.: Брехуненко Н.А., 2007.. 64 с.
4. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
5. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
6. Гурбик А.О. Еволюція соціально-територіальних спільнот у середньовічній Україні (волость, дворище, село, сябринна, спілка). К.: Інститут історії України НАН України, 1998. 319 с.
7. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
8. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
9. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
10. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
11. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс].
Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
12. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
13. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
14. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.

15. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
16. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
17. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
18. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2006. Т.1. 800 с.
19. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
20. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
21. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів: Сіверянська думка, 1996. 286 с.
22. Леп'явко С. Великий кордон Європи як фактор становлення українського козацтва (XVI ст.). Запоріжжя: РА «Тандем», 2001. 63 с.
23. Литовсько-польська доба української історії. Початки козащини. (Документи). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
24. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
25. Сас П.М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.). К.: Либідь, 1998. 296 с.
26. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
27. Терещенко Ю.І. Україна і Європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.: Навчальний посібник. К.: Перун, 1996. 496 с.
28. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
29. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 300 с.
30. Яворницький Д. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Дніпропетровськ: Січ, 1991. 70 с.
31. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 592 с.; Т. 2. 560 с.; Т. 3. 560 с.
32. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). К.: Критика, 2008. 472 с.

Тема 3. **Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна**

План

1. Причини, характер, рушійні сили визвольної боротьби. Проблеми її типології та хронологічних меж.
2. Соціальні відносини. Зовнішня політика Б. Хмельницького.
3. Гетьманування П. Тетері та І. Брюховецького. Андрусівський договір.
4. Причини поразки та історичне значення української національної революції XVII ст.
5. Гетьманування І. Самойловича. «Вічний мир».

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання не пропустить жодної складової, що в ньому вказана. Спробуйте проаналізувати причини, які робили необхідним початок національно-визвольної боротьби в 1648 р., а також чинники, які сприяли цій боротьбі. Слід вказати й характер, рушійні сили, цілі та форми національно-визвольної війни. Спробуйте визначити, які верстви відігравали роль головної рушійної сили у війні. Особливу увагу треба звернути на проблеми типології та хронологічних меж визвольної війни. Яке трактування періодизації національно-визвольної війни у сучасній історіографії?

При вивченні другого питання необхідно охарактеризувати права й обов'язки основних соціальних груп населення під час національно-визвольної війни. Спробуйте з'ясувати, чи змінились феодалські повинності та форми землеволодіння на українських землях під час визвольної війни. Зверніть увагу на те, що спонукало Б. Хмельницького до зміни союзника під час свого гетьманування (Кримське ханство, Османська імперія, Московське царство, Молдавія, Трансильванія, Швеція). Проаналізуйте причини укладання московсько-польського Віленського перемир'я 1656 р. та наслідки цієї події для України. Охарактеризуйте зовнішньополітичну діяльність уряду Б. Хмельницького протягом 1656 – 1657 рр.

Готуючись до наступного питання проаналізуйте внутрішню та зовнішню політику Павла Тетері та Івана Брюховецького. Спробуйте визначити, за яких обставин вони отримали гетьманську булаву. Як «Чорна рада» в Ніжині 1663 р. вплинула на початок політичного розподілу України? Покажіть взаємовідносини між Лівобережжям і Правобережжям протягом 1663 – 1665 рр. Дайте визначення поняттю «Руїна». Проаналізуйте причини підписання, основні положення та наслідки для України Андрусівського договору 1667 р. між Московщиною й Польщею. Вкажіть, на які частини, згідно договору, поділялася територія козацької України.

При вивченні четвертого питання проаналізуйте весь хід української національної революції XVII ст. та зробіть висновки про причини поразки національно-визвольної боротьби 1648 – 1676 рр. Визначить історичне значення цієї боротьби на подальшу долю українського народу та спробуйте

з'ясувати, як вплинула визвольна боротьба на соціально-політичну ситуацію в Європі.

Під час підготовки до п'ятого питання охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику Івана Самойловича. Спробуйте з'ясувати взаємовідносини з Московією. Проаналізуйте основні положення та визначте наслідки на становище України підписання Бахчисарайського мирного договору (1681 р.) й «Трактату про вічний мир» (1686 р.).

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
3. Брехуненко В. Як Росія Україною торгувала. К.: [б.в.], 2007. 64 с.
4. Володарі гетьманської булави. Іст. портрети. К.: Варта, 1994. 557 с.
5. Газін В.В. Крим – Україна: Політичні стосунки періоду гетьманування Павла Тетері (1661 – 1665 рр.). *Український історичний журнал*. 2001. № 1. С. 62–73.
6. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
7. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
8. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. / НАН України. Інститут історії України. К., 1995. 70 с.
9. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
10. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
11. Доба козацько-гетьманської держави (1648 – кінець XVIII ст.): Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
12. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
13. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
14. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
15. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

16. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
17. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
18. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
19. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
20. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
21. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
22. Качмарчик Я. Гетьман Богдан Хмельницький. Перемишль: [б.в.], 1996. 326 с.
23. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
24. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
25. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
26. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
27. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
28. Смолій В.А., Ричка В.М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654 – 1764 рр.) очима правознавців. *Український історичний журнал*. 1993. № 4–6.
29. Смолій В.А., Степанков В.С. Правобережна Україна в другій половині XVII – XVIII ст. Проблеми державотворення. К.: Інститут історії України НАН України, 1993. 71 с.
30. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації К.: Альтернативи, 1997. 367 с.
31. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). К.: Арій, 2016. 480 с.
32. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
33. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К.: Наукова думка, 2004. 504 с.
34. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
35. Чуприна В., Чуприна З. Хмельниччина (1648 – 1657 рр.): Визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького. Львів: Світ, 2003. 176 с.
36. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVII ст. К.: Грамота, 2007. Кн. 1. 401 с.

37. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 300 с.
38. Яковенко Н. Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Генеза, 1997. 380 с.

Тема 4. Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій

План

1. Українська політика Петра I.
2. Останні гетьмани: Д. Апостол та К. Розумовський.
3. Південна, Правобережна та Західна Україна у XVIII ст.
4. Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії.
5. Розвиток України у складі Австро-Угорської імперії.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до першого питання зверніть увагу на політичну ситуацію в Україні, яка склалася після поразки гетьмана І. Мазепи. Охарактеризуйте діяльність гетьмана І. Скоропадського. Проаналізуйте політику імператора Петра I щодо українських земель. Спробуйте з'ясувати, чому перша чверть XVIII ст. отримала назву – період форсованого наступу на українську автономію. Назвіть причини створення Малоросійської колегії, дайте характеристику її діяльності та наслідкам. Охарактеризуйте діяльність гетьмана П. Полуботка. Як він намагався захистити залишки української автономії?

Готуючись до другого питання треба спочатку звернути увагу на причини, що спонукали царський уряд відновити гетьманство. Охарактеризуйте внутрішню політику гетьмана Д. Апостола. Проаналізуйте «Решительные пункты» 1728 р. Розкрийте зміни в українській політиці уряду Анни Іоанівни. Охарактеризуйте розвиток Гетьманщини за часів правління гетьмана К. Розумовського. Спробуйте визначити причини остаточної ліквідації української автономії імператрицею Катериною II.

При вивченні наступного питання спочатку треба проаналізувати процес приєднання до Російської імперії південних регіонів України та Криму. Прослідкуйте зміни політичного та соціально-економічного устрою Правобережної та Західної України протягом XVIII ст. Визначте причини, хід та наслідки національно-визвольної боротьби на українських землях під владою Польщі (повстання під проводом полковника Семена Палія, гайдамацький рух, рух опришків). Як на подальшу долю українського народу вплинули три поділи Речі Посполитої?

Під час підготовки до четвертого питання зверніть увагу на становище поміщицьких та державних селян, капіталістичні відносини в сільському господарстві Наддніпрянської України у першій половині XIX ст. Проаналізуйте реформи в Російській імперії 1860 – 1870-х рр., особливо спробуйте вказати причини та наслідки скасування кріпацтва у 1861 р. Охарактеризуйте розвиток капіталізму в промисловості, торгівлі, транспорті, розгляньте розвиток українських міст. Проаналізуйте індустріалізацію Наддніпрянської України. Дайте відповідь на запитання, як економічний розвиток Наддніпрянської України вплинув на соціальні та етнічні зміни в українському суспільстві XIX ст.

Готуючись до п'ятого питання поясніть, чим були викликані реформи наприкінці XVIII ст. в Австро-Угорській імперії, на що вони були спрямовані, які їхні результати і чому ця спроба так і залишилася незавершеною. Спробуйте охарактеризувати галузі народного господарства, які домінували на теренах Західної України у XIX ст. Проаналізуйте вплив реформ 1848–1849 рр. в Австро-Угорській імперії на розвиток капіталістичних відносин на західноукраїнських землях.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
3. Володарі гетьманської булави. Іст. портрети. К.: Варта, 1994. 557 с.
4. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
5. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
6. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. / НАН України. Інститут історії України. К., 1995. 70 с.
7. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
8. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: Кордони, населення, право. К.: Основи, 1996. 223 с.
9. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є. Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
10. Доба козацько-гетьманської держави (1648 – кінець XVIII ст.): Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
11. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
12. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
13. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесея

- Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
14. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
 15. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
 16. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
 17. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
 18. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
 19. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
 20. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
 21. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830. К.: Основи, 1996. 317 с.
 22. Колесник В.Ф., Рафальський О.О. Український рух в Австро-Угорщині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). К.: Стилос, 1998. 36 с.
 23. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
 24. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
 25. Мельник Л.Г. Гетьманщина першої чверті ХVІІІ ст.: навч. посібник. К., 1997. 232 с.
 26. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
 27. Присяжнюк Ю.П., Горенко Л.М. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина ХІХ ст. – 1905 р.). *Український історичний журнал*. 2000. № 5. С. 88–97.
 28. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
 29. Реєнт О. Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.). К.: Арій, 2016. 320 с.
 30. Сарбей В.Г. Історія України ХІХ – поч. ХХ ст. К.: Генеза, 1996. 247 с.
 31. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
 32. Смолій В.А., Ричка В.М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654 – 1764 рр.) очима правознавців. *Український історичний журнал*. 1993. № 4–6.

33. Смолій В.А., Степанков В.С. Правобережна Україна в другій половині XVII – XVIII ст. Проблеми державотворення. К.: Інститут історії України, 1993. 71 с.
34. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: Альтернативи, 1997. 367 с.
35. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К.: Наукова думка, 2004. 504 с.
36. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
37. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Генеза, 1997. 380 с.

Тема 5. Міжвоєнний період історії українського народу

План

1. Становище радянської України на початку 1920-х рр.
2. Утворення Союзу РСР.
3. Західноукраїнські землі у 1920 – 1939 рр.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання зверніть увагу на міжнародне та економічне становище радянської України на початку 1920-х років. Охарактеризуйте політичну ситуацію в цей період. Покажіть причини і наслідки голоду 1921–1922 років

Під час підготовки до другого питання визначить причини, що сприяли об'єднанню радянських республік. Спробуйте дати характеристику плану «автономізації» Й. Сталіна та поглядам В. Леніна на майбутній устрій об'єднаної радянської держави. Яка позиція стосовно цього питання була у керівників УСРР? Розкрийте статус УСРР у новоствореному СРСР. Проаналізуйте етапи входження УСРР до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік:

- перший етап (червень 1919 р. – грудень 1920 р.) – утворення «воєнно-політичного союзу» радянських республік, збереження за Україною формального статусу незалежної держави;
- другий етап (грудень 1920 р. – грудень 1922 р.) – формування договірної федерації, посилення підпорядкування України, обмеження її суверенітету;
- третій етап (грудень 1922 р. – травень 1925 р.) – утворення СРСР, втрата Україною незалежності.

При підготовці до останнього питання зверніть увагу на те, під владою яких держав опинилися західноукраїнські землі на початку 1920-х рр. Проаналізуйте політику, яку проводили уряди Польщі, Чехословаччини та

Румунії по відношенню до українського народу. Розгляньте стосунки українців з представниками інших народів. Охарактеризуйте політичний та соціально-економічний розвиток у 1920 – 1930-х рр. на Західній Україні. Розкажіть про утворення Організації українських націоналістів та методи її діяльності. Проаналізуйте роль у громадсько-політичному та культурному житті української греко-католицької церкви. Розгляньте особливості політичної боротьби в Закарпатті та створення Карпатської Січі. Яке історичне значення мало проголошення 15 березня 1939 р. незалежності Карпатської України?

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.
2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. К.: Либідь, 1994. Кн. 1. 424 с.; Кн. 2. 684 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 – 1941 рр.). Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
4. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
5. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
6. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
7. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. К.: Наукова думка, 1993. 239 с.
8. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
9. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
10. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
11. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
12. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
13. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_takultura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
14. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.

15. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
38. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
39. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
16. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
17. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
18. Кентій А. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929–1941 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1998. 200 с.
19. Костюк Г. Сталінізм в Україні (генеза і наслідки). К.: Смолоскип, 1995. 508 с.
20. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939). Івано-Франківськ [б.в.], 1993. 199 с.
21. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К.: Основи, 1996. 396 с.
22. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами 1921 – 1939 рр. / Україна крізь віки. Т. 11. К.: Альтернативи, 1999. 336 с.
23. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
24. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Український письменник, 1993. 412 с.
25. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
26. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
27. Політична історія України. XX століття: У 6 т. Т. 3: Утвердження радянського ладу в Україні (1921 – 1938) / С.В. Кульчицький (кер.), Ю.І. Шаповал, В.А. Греченко та ін. К.: Генеза, 2003. 448 с.
28. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
29. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20 – 50-ті роки XX ст. К.: Наукова думка, 1994. 340 с.
30. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
31. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання. Перший період діяльності (1925 – 1928). Львів, 1995. 70 с.
32. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
33. Україна за радянської доби (1921 – 1985 рр.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
34. Україна у XX ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.

35. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
36. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918 – 1939). Львів: Край, 1993. 168 с.
37. Шаповал Ю.І. Україна 20 – 50-х років: сторінки неписаної історії. К.: Наукова думка, 1993. 352 с.
38. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. 608 с.

Тема 6. Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від 1950-х до початку 1980-х рр.

План

1. Період хрущовської «відлиги» (1953 – 1964 рр.).
2. Україна у період «застою» і кризи радянської системи (1964 – 1985 рр.).
3. Особливості розвитку культури України у 1960-х – 1980-х рр.

Методичні рекомендації

Під час вивчення першого питання зверніть увагу на причини, які спонукали М. Хрущова спробувати реформувати радянське суспільство. Покажіть зміни в громадсько-політичному житті країни. Дайте характеристику XX з'їзду КПРС та його ролі в демократизації життя суспільства. Часткова реабілітація жертв політичних репресій.

Спроби розширення прав республік. Експерименти в економіці, провали в сільському господарстві й наростання продовольчих труднощів. Заходи в соціальній сфері. Рівень життя населення. Досягнення і суперечливі процеси в сфері культури. Шістдесятники. Причини зародження та особливості дисидентського руху в Україні. Дайте оцінку реформаторській діяльності М. Хрущова. Які причини призвели до поразки реформаторських сил в радянському керівництві?

При підготовці до другого питання проаналізуйте причини жовтневого /1964р./ Пленуму ЦК КПРС та обрання першим секретарем ЦК КПРС Л.І. Брежнєва. Спроби запровадження економічних реформ 1965–1967 рр. та причини їх провалу. Наростання труднощів і недоліків у сільському господарстві, промисловості, соціальній сфері. Посилення кризових явищ. Згорання демократії. Політика русифікації та жорсткого централізму, узаконення безмежної влади КПРС. Найвидатніші представники дисидентського руху в Україні. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС). Правозахисний рух.

Готуючись до наступного питання проаналізуйте основні напрямки культурного будівництва в 1960-х – 1980-х рр., визначте як вплинули рішення XX з'їзду КПРС, хрущовська «відлига» на зміну морального клімату суспільства, на культурне життя. Підкресліть, як змінилася ситуація з

настанням брежнєвського застою». Витіснення української мови з усіх сфер життя. Перекручення історії України, культури українського народу. Політика подальшої русифікації. Дайте характеристику стану освіти. Покажіть нові явища в освітянському житті. Зверніть увагу на успіхи й прорахунку в освітній справі. Покажіть складнощі й протиріччя літературного життя. Охарактеризуйте літературну діяльність М. Бажана, О. Гончара, В. Сосюри, Г. Тютюнника, Ю. Смолича, П. Загребельного, Б. Олійника, І. Драча, Л. Костенко, В. Стуса, та ін. Криза українського театру. Складнощі та суперечності у розвитку кіномистецтва.

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.
2. Бажан О.Г. Опозиційний рух в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). К.: Національна академія наук України, Ін-т історії України, 1996. 193 с.
3. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.). К.: «Альтернативи», 1999. 303 с.
4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
5. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
6. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
7. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т. 2. 400 с.
10. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
11. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
12. Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). К.: Рідний край, 2000. 616 с.
13. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
14. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
15. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
16. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

17. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
18. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
19. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
20. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
21. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
22. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
23. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
24. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
25. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
26. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
27. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
28. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
29. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
30. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
31. Україна в ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
32. Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії: Навч. посібник / П.П. Панченко, М.Р. Плющ, Л.А. Шевченко та ін. К.: Либідь, 1997. 352 с.
33. Україна за радянської доби (1921-1985). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
34. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
35. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.

Тема 7. Україна і процес перебудови в СРСР

План

1. Перебудова та гласність в Україні: головні чинники, етапи, наслідки.
2. Становлення багатопартійної системи в Україні на межі 80 – 90-х рр. ХХ ст.

Методичні рекомендації

Під час вивчення першого питання спочатку треба з'ясувати, що таке перебудова і гласність, хто ініціював цю політику. Охарактеризуйте головні чинники (у міжнародній, політичній, соціально-економічній та духовній сферах), що зумовили процес перебудови. Вкажіть, як змінювалися погляди на принципи реформування економіки керівництва СРСР. Проаналізуйте особливості етапів перебудови та її наслідки:

- перший етап (квітень 1985 – січень 1987 р.) – визрівання політичного курсу перебудови;
- другий етап (січень 1987 – літо 1988 р.) – кристалізація і усвідомлення основних завдань перебудови, формування та розширення її соціальної бази;
- третій етап (літо 1988 – травень 1989 р.) – зміщення центру рушійних сил перебудови зверху вниз;
- четвертий етап (травень 1989 – лютий 1990 р.) – розмежування, консолідація та протистояння політичних сил;
- п'ятий етап (лютий – грудень 1990 р.) – поступове зміщення вправо акцентів політики керівництва СРСР і радикалізація народних мас;
- шостий етап (грудень 1990 – серпень 1991 р.) – кінець перебудови.

Готуючись до наступного питання зверніть увагу на перші опозиційні організації, їхні програмні засади, лідерів, а також про спроби утворення загальноукраїнського опозиційного руху. Спробуйте визначити, як змінювалось становище і роль в політичному житті Комуністичної партії. Назвіть перші офіційно зареєстровані в Україні політичні партії, їхню спрямованість та лідерів.

Література

1. Алексєєв Ю.М. Україна на зламі історичних епох. (Державотворчий процес 1985-1999): навч. посібник / Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. К.: Екс-ОБ, 2000. 296 с.
2. Бажан О.Г. Опозиційний рух в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). К.: НАН України, Інститут історії України, 1996. 193 с.
3. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.). К.: «Альтернативи», 1999. 304 с.
4. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
5. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.

6. Гарань О.В. Убити Дракона. З історії Руху та нових партій України. К.: Либідь, 1993. 200 с.
7. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
8. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т. 2. 400 с.
9. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
10. Даниленко В.М., Смольницький М.К. Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр. *Український історичний журнал*. 2011. №4. С. 5–22.
11. Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. XX ст.). К.: Рідний край, 2000. 616 с.
12. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
13. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
14. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
15. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
16. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
17. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
18. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
19. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
20. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
21. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
22. Коропецький І.С. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. К.: Либідь, 1995. 237 с.
23. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
24. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Український письменник, 1993. 412 с.

25. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
26. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
27. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
28. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
29. Україна в ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
30. Україна в сучасну добу (1986–1996 рр.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
31. Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії: Навч. посібник / П.П. Панченко, М.Р. Плющ, Л.А. Шевченко та ін. К.: Либідь, 1997. 352 с.
32. Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / За ред. О. Гараня, О. Майбороди. К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 256 с.
33. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Парламентське вид-во, 1999. 367 с.
34. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.

ТЕМИ ЕСЕ

1. Чи потрібно знати історію своєї країни?
2. Ріки відігравали ключову роль у повсякденному побуті носіїв давніх культур.
3. «Звіриний стиль» у мистецтві давніх скіфів свідчив про значну пошану до тварин.
4. У культурі східних слов'ян жінка посідала високе місце.
5. Протягом тисячоліть Церква ретельно викоринювала будь-які сліди язичництва.
6. Праслов'яни обожнювали сили природи, зокрема ті, що зумовлювали річний господарський цикл.
7. Культурний вплив Візантії міг удосконалити, а не поглинути культурні надбання давніх русичів.
8. Вплив Візантійської цивілізації на цивілізаційний розвиток України.
9. У галузі духовної культури Київської Русі найбільш відчутним виявився вплив християнства на розвиток архітектури і живопису.
10. Галицько-Волинське князівство доречно називати Галицько-Волинською державою.
11. Гедиміновичі на українських землях: визволителі чи завойовники?
12. Державно-політичний симбіоз із Литвою дав українцям небагато культурно-цивілізаційних надбань.
13. Ключовим фактором появи українського козацтва став «фактор степу».
14. Особливу субкультуру витворило у XV – XVI ст. прикордонне українське населення – козацтво.
15. Істотний вплив на початок українського книгодрукування справило виникнення наприкінці XV ст. східнослов'янського друкарства у Кракові і Чорногорії.
16. Значний вплив на розвиток православної культури справили реформаційні процеси.
17. Вторгнення єзуїтської системи освіти в українських землях значно підвищило рівень латинізації.
18. Києво-Могилянська академія стала кузнею кадрів для України.
19. Серед низки нових літературних жанрів найбільшого культурно-ідеологічного значення набув розвиток полемічної літератури.
20. Без діяльності Гетьмана Сагайдачного не було би держави Богдана Хмельницького.
21. Українська еліта в Речі Посполитій 1569–1658 рр.: прихильники національного примирення чи борці за національно-релігійну ідентичність?
22. Поразка під Берестечком 1651 р.: неминучість чи випадковість?
23. «Березневі статті» Богдана Хмельницького: чи була альтернатива промосковському вектору?
24. Павло Полуботок: жертва бюрократичних інтриг чи заручник власних принципів?
25. Бароко в українській культурі: самобутність чи європейські традиції?

26. Добу Руїни виткали самі ж українці.
27. Гетьманщину лише умовно можна назвати українською державою...?
28. Гайдамаччину і опришківство можна назвати руйнівними факторами української історії...?
29. Покращення культурної ситуації відбулося за гетьманування Івана Мазепи.
30. Централістична політика Катерини II поклала кінець вищій і середній освіті на українських землях.
31. Українське козацтво виступає у літописах рушійною силою національної історії.
32. Григорій Сковорода є найяскравішим і найхарактернішим представником української національної філософської думки.
33. Другу половину XVII ст. знаменує розквіт нового своєрідного стилю – козацького бароко.
34. Неможливо уявити творення української культури у Галичині без церкви і священників.
35. Устим Кармалюк: національний герой чи соціальний розбійник?
36. Великим історичним здобутком української культури початку XIX ст. було впровадження нової української літературної мови.
37. Поява 1840 р. «Кобзаря» Т. Шевченка відкрила перед українською культурою нові ідейні та художні горизонти.
38. Микола Костомаров: російський історик чи перший класик української історичної науки?
39. Значно кращою для українства на початку XX ст. була ситуація в освітній сфері.
40. Місто Львів – місто польської культури, бо значні архітектурні пам'ятки творилися в умовах польської доби.
41. Царські укази 1863 і 1876 р. мали відверто українофобський характер.
42. Столипінська реформа мала відчутний успіх на українських землях через укорінену любов українців до землі.
43. У час Української революції 1917–1921 рр. не було особливого розвитку української культури через військові дії.
44. Політика Української Центральної Ради у 1917–1918 рр.: спроба збудувати націонал-демократичну чи соціалістичну державу?
45. Михайло Грушевський – батько української історії та української державності.
46. Найбільш дієвим серед українських політиків доби Революції 1917–1921 рр. був гетьман Скоропадський.
47. Українська монархія 1918 р. не мала жодного шансу.
48. Гетьманат Павла Скоропадського: творення української державності чи диктатура русофільського забарвлення?
49. Діячі ЗУНР значно перевершили східних українців у державотворенні.
50. Акт злуки УНР і ЗУНР: втілення ідеї соборності України чи спроба порятунку досягнень українських визвольних змагань 1917–1919 рр.?
51. Акт Злуки не реалізувався передусім через самих українців.

52. Варшавські угоди Симона Петлюри 1920 р.: зрада національних інтересів чи спроба врятувати українську державність?
53. Поразка Української революції 1917–1921 рр.: результат зовнішнього тиску чи внутрішніх суперечностей?
54. У міжвоєнну добу польська адміністрація прагнула нівелювати розвиток української культури.
55. Найтолерантнішим до українського населення у міжвоєнні був чехословацький уряд.
56. Українське питання в європейській політиці кінця 1930-х рр.: маніпуляція національним рухом чи «ренесанс» української державницької ідеї?
57. Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 р.: безперспективний проект чи невикористаний шанс українства?
58. «Операція Вісла»: вияв державної політики чи акт національної помсти?
59. Радянський режим та українська національна культура: проблема взаємовідносин.
60. Хрущов значно толерантніше відносився до українців аніж Й. Сталін.
61. У епоху Брежньєва нову силу набрала русифікація.
62. У «лихих» 1990-ті рр. українська культура переживала спад.
63. З усіх видів мистецтва радянської доби найпрогресивнішим був розвиток кіно.
64. Поп-культура не змогла збагатити вітчизняне музичне мистецтво доби національної незалежності.
65. У добу «брежньєвського застою» українська література «пасла задніх» у порівнянні з іншими республіками СРСР.
66. У добу «горбачовської перебудови» відбулася демократизація української культури.
67. Без Майдану 2013–2014 рр. не було би декомунізації
68. Надання Україні Томосу у 2019 р. стало значною подією не лише релігійно-церковного життя.
69. У 1990-х і 2000-х рр. громадсько-культурне життя в Україні було під контролем Росії.
70. Будапештський меморандум 1994 р.: здача національних інтересів чи спроба зміцнити міжнародний авторитет України?
71. Українсько-польські відносини крізь століття: конфлікт чи співпраця?
72. Чому рашизм став можливим?
73. Історія – це шлях із минулого в майбутнє.
74. Політичний діяч, який залишив яскравий слід в історії України.
75. Війна в житті моєї родини.

Рекомендована література

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох. (Державотворчій процес 1985-1999 рр.) К.: Тов УВПК «ЕксОб», 2000. 296 с.
2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д. Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
4. Бойко О. Новітня історія України: 2014 – 2019 рр. К.: ВЦ «Академія», 2020. 160 с.
5. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
6. Брежнєва Т., Їжак О., Шевцов А. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти. К.: Пороги, 2003. 163 с.
7. Ветров І. Економічна експансія третього рейху в Україні. К.: Четверта хвиля, 2000. 232 с.
8. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
9. Гайдуцький П.І. Незабутні реформи в Україні 1991 – 2017. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 852 с.
10. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
11. Головченко В. Дипломатична історія України: підручник. К.: Ніка-Центр, 2018. 420 с.
12. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. К.: Наукова думка, 1993. 239 с.
13. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990. 527 с.
14. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
15. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / В.А. Греченко, К.В. Кислюк. К.: Кондор, 2013. 351 с.
16. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
17. Громенко С. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Х.: Фоліо, 2019. 255 с.
18. Грушевський М. Як жив український народ. Коротка історія України. К.: КМ-Букс, 2019. 136 с.
19. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2023. 352 с.
20. Демченко Т. Колективізація та Голодомор 1932 – 1933 рр. на Чернігівщині. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2007. 72 с.
21. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.

22. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
23. Залізник Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2012. 541 с.
24. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 180 с.
25. Історія і культура України [Текст]: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. / В.В. Іваненко, Г.Г. Кривчик. Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2016. 206 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf
26. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1854/istoriya_ta_kul_tura_ukrayini_navch_posi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
27. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
28. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; Під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
29. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
30. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
31. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
32. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
33. Історія української держави: гетьманат ранньомодерної доби / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Арій, 2018. 720 с.
34. Історія української культури: Навч. посіб. / За ред. О.Ю. Палової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
35. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. К.: ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
36. Історія української культури: У 5 т. Т.1: Історія культури давнього населення України. К.: Наукова думка, 2001. 1134 с.
37. Коваль М.В. Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 75 с.
38. Ковальчук М. Війна за незалежність з більшовицькою Росією 1917 – 1920. К., 2007. 72 с.
39. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Пер. з англ. К.: Либідь, 1993. 384 с.
40. Крип'якевич І., Сварник І. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький. К.: Априорі, 2021. 248 с.
41. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.

42. Кучма Л.Д. Зламане десятиліття. К.: Інформаційні системи, 2010. 559 с.
43. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
44. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури. 2020. 846 с.
45. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
46. Литвин В.М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). К.: Наукова думка, 2001. 560 с.
47. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письменник, 1993. 412 с.
48. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
49. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України. К.: КНЕУ, 2003. 946 с.
50. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: ЦНЛ, 2020. 141 с.
51. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
52. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. К.: Генеза, 2003.
53. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
54. Рафальський О.О. Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографія проблеми. К.: Полнос, 2000. 445 с.
55. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
56. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2005. 408 с.
57. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція ХVІІ ст. (1648 – 1676 рр.). К.: Арій, 2016. 480 с.
58. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. К.: Либідь, 1999. 976 с.
59. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
60. Толочко П. Київська Русь. К.: Альтернативи, 1998. 352 с.
61. Трофимович В. Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945). Львів: Вид-во НТШ, 1995. 102 с.
62. Тупченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
63. Україна в ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
64. Українська національна революція середини ХХ століття / Укладач Русначенко А.Х.: Олді-Плюс, 2019. 1138 с.
65. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / НАН України. Ін-т історії України / В.А. Смолій (відп. ред.), В.Ф. Верстюк (упоряд.). Т. 1-2. К.: Наукова думка, 1996 – 1997.

66. Український народ у II світовій війні: Навчальний посібник. К.: Школяр, 1998. 237 с.
67. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
68. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
69. Чайковський А. Невідома війна: Партизанський рух в Україні 1941 – 1944 рр. мовою документів, очима історика. К.: Україна, 1994. 256 с.
70. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918 – 1941). Львів: Край, 1993. 164 с.
71. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К.: Абрис, 1997. 605 с.
72. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. 5-те вид. К.: Знання, 2013. 271 с.
73. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т. 1. 592 с.; Т. 2. 560 с.; Т.3. 560 с.

Інформаційні ресурси

1. Анали. Хроніки. Історія. Тексти джерел. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hbar.phus.msu.ru/gorm/chrons.htm>
2. Бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/>
3. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://memorial.kiev.ua/zhurnal/>
4. Історія України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
5. Історія України IX–XVIII ст. Літописи, давня українська література, літературознавство, історія, історичні мапи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.litopus.org.ua
6. Книги по історії, археології, генеалогії та філософії, видані переважно до 1917 р., дореволюційна періодика. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.gbooks.archeologia.ru
7. Краєзнавство, народознавство, історія: [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.vesna.org.ua/txt/kra.html
8. Навчальні посібники, довідники з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
9. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
10. Національна історична бібліотека України м. Києва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nibu.kiev.ua/>
11. Національна парламентська бібліотека України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://elib.nplu.org/>
12. Офіційний сайт Інституту археології НАН України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.iananu.kiev.ua/>
13. Офіційний сайт Інституту історії України НАН України з його електронними ресурсами. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.history.org.ua
14. Публікація документів на сайті «Козацтво XV – XXI ст.». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cossackdom.com/dokumu.html
15. Система дистанційного навчання НУЧП. Курс «Історія української державності і культури». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=7811>
16. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Софії та Олександра Русових. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.libkor.com.ua/>

Додаток А – Питання до екзамену з курсу «Історія української державності і культури»

1. Кам'яний вік та епохи міді й бронзи на території України.
2. Основні досягнення трипільської культури.
3. Виникнення великих племінних союзів в епоху раннього залізного віку (кіммерійці, скіфи, сармати).
4. Античні міста-держави у Причорномор'ї.
5. Розселення східних слов'ян на теренах України. Виникнення держави у східних слов'ян.
6. Світогляд та релігійні вірування стародавніх слов'ян.
7. Зміцнення та розвиток Київської Русі в X – XI ст.
8. Прийняття християнства та його вплив на культуру Київської Русі.
9. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку східнослов'янської культури.
10. Феодальна роздробленість Русі. Князівства Середнього Подніпров'я.
11. Утворення, піднесення та занепад Галицько-Волинської держави.
12. Боротьба Русі проти монголо-татарських завойовників.
13. Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.
14. Захоплення Литвою і Польщею українських земель у XIV ст.
15. Кревська унія та її історичне значення.
16. Суспільно-політичні та історичні обставини розвитку української культури XIV – першої половини XVI ст.
17. Українські землі в складі Литовської держави у XV – першій половині XVI ст.
18. Люблінська та Брестська церковна унії, їх історичне значення.
19. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ.
20. Козацькі повстання 90-х рр. XVI ст.
21. Розвиток української культури другої половини XVI – першої половини XVII ст.
22. Причини, характер і рушійні сили української національної революції XVIII ст., проблеми типології та хронологічних меж.
23. Бойові дії 1648 – 1652 рр. Зборівський та Білоцерківський договори.
24. Формування української держави в епоху Богдана Хмельницького. Соціальні відносини. Зовнішня політика.
25. Переяславська рада 1654 р. Україно-російський договір, його значення й наслідки.
26. Культурно-просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії.
27. Гетьманування Івана Виговського. Гадяцький договір.

28. Гетьманування Юрія Хмельницького.
29. Політика Павла Тетері, Івана Брюховецького. Андрусівській договір.
30. Гетьманування Петра Дорошенка: внутрішня і зовнішня політика.
31. Причини поразки та історичне значення української національної революції XVII ст.
32. Гетьманування Івана Мазепи: внутрішня і зовнішня політика. Україна у Північній війні.
33. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини XVIII ст.
34. Становище Слобідської та Південної України козацької доби, їхня колонізація.
35. Правобережжя та західноукраїнські землі наприкінці XVII – XVIII ст.
36. Соціально-економічний розвиток підросійської України у XIX ст.
37. Розвиток української культури першої половини XIX ст.
38. Кирило-Мефодіївське братство і його роль в політичному та культурному житті України.
39. Громадські, національні та революційні рухи підросійської України XIX ст.
40. Громадсько-політичне життя Західної України у XIX ст.
41. «Руська трійця» та її роль в культурному житті України.
42. Репресії російського царизму проти української культури у другій половині XIX ст.
43. Україна в часи російської революції 1905–1907 рр.
44. Україна в роки Першої світової війни.
45. Політична ситуація в Україні після Лютневої революції 1917 р. Проголошення I Універсалу Центральної Ради. Його зміст та історичне значення.
46. Події, що призвели до проголошення II Універсалу Центральної Ради. Його місце в історії Української революції. Політичне становище в Україні влітку-восени 1917 р.
47. III Універсал Центральної Ради, його зміст та історичне значення.
48. Україно-більшовицька війна кінця 1917 – початку 1918 років. Причини поразки українських військ. Історичне значення IV Універсалу Центральної Ради.
49. Захоплення України німецькими та австро-угорськими військами. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського
50. Проголошення ЗУНР. Політичні перетворення в Західній Україні.
51. Доба Директорії УНР. Воєнні дії в Україні у 1919 р.
52. Політика «воєнного комунізму» в Україні: причини, суть, наслідки.

53. Військові дії в Україні у 1920 р. Причини поразки української революції 1917 – 1921 рр., її історичне значення.
54. Культурне і духовне життя в Україні 1917–1921 рр.
55. Основні риси «нової економічної політики» в Україні, її наслідки.
56. Утворення СРСР та участь в ньому України.
57. Політика українізації 1920-х рр.: причини, суть і наслідки.
58. Успіхи та труднощі індустріалізації в Україні.
59. Колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор 1932 – 1933 рр., його причини і наслідки.
60. Суспільно-політичне життя України в кінці 1920-х – 1930-х рр. Посилення репресій.
61. Перемога сталінізму і становище української культури у 1930-х рр.
62. Українські землі під владою Польщі, Румунії та Чехословаччини у період між двома світовими війнами.
63. Українське питання напередодні Другої світової війни. Доля Закарпатської України.
64. Радянсько-німецький пакт про ненапад та таємний додатковий протокол до нього. Їх зміст та вплив на подальший розвиток подій у світі.
65. Вхідження Західної України, Північної Буковини до складу СРСР. Політика сталінського уряду на західноукраїнських землях.
66. Напад нацистської Німеччини на СРСР. Оборонні бої радянських військ в Україні. Причини поразок Червоної Армії у початковий період війни.
67. Нацистський окупаційний режим на теренах України.
68. Рух опору в тилу німецьких військ. Політика ОУН. Створення і діяльність УПА.
69. Визволення українських земель від гітлерівських окупантів. Результати Другої світової війни.
70. Післявоєнна відбудова народного господарства. Голод 1946–1947 рр., його причини та наслідки.
71. Політико-ідеологічна реакція наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. в Україні.
72. «Радянізація» Західної України 1945 – 1950-х рр. Боротьба ОУН-УПА.
73. Суспільно-політичне та економічне становище України в період хрущовської «відлиги».
74. Культурне життя в Україні в часи хрущовської «відлиги».
75. Громадсько-політичне життя України в умовах зміцнення авторитарно-бюрократичної системи (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.).
76. Наростання застійних явищ в економіці 1965 – 1985 рр., їх наслідки.

77. Розвиток української культури другої половини 1960-х – 1980-х рр.
78. Об'єктивна зумовленість та суть перебудовчих процесів в Україні кінця 1980-х рр.
79. Всеукраїнський референдум та президентські вибори 1991 р., їх історичне значення.
80. Розбудова української державності 1991 – 1994 рр. Президент України Леонід Кравчук.
81. Прийняття Конституції 1996 р. Її історичне значення. Президент України Леонід Кучма.
82. Культура України в період національно-державного відродження (кінець 1980-х – 1990-і рр.).
83. Україна на міжнародній арені: основні напрямки її зовнішньої політики.
84. Культурні надбання української діаспори.
85. Політичні процеси в Україні від Помаранчевої революції 2004 р. до 2013 р. Президенти України Віктор Ющенко, Віктор Янукович.
86. Підсумки та історичне значення «революції гідності» 2013 – 2014 рр. Президент України Петро Порошенко.
87. Президентські та парламентські вибори 2019 р. Президент Володимир Зеленський.
88. Екологічні проблеми сучасної України.
89. Здобутки і проблеми сучасного розвитку української культури.
90. Державна символіка України, її історичне походження.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Опис навчальної дисципліни.....	4
Тематика лекційних занять.....	5
Плани семінарських занять.....	13
Тема 1. Україна княжої доби.....	13
Тема 2. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба.....	18
Тема 3. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна.....	23
Тема 4. Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій.....	28
Тема 5. Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.....	35
Тема 6. Міжвоєнний період історії українського народу.....	41
Тема 7. Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні.....	47
Тема 8. Розбудова незалежної української держави.....	53
Тематика самостійної роботи.....	60
Тема 1. Витоки українського народу та його державності.....	60
Тема 2. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба.....	62
Тема 3. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна.....	65
Тема 4. Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій.....	68
Тема 5. Міжвоєнний період історії українського народу.....	71
Тема 6. Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від 1950-х до початку 1980-х рр.....	74
Тема 7. Україна і процес перебудови в СРСР.....	77
Теми есе.....	80
Рекомендована література.....	83
Інформаційні ресурси.....	87
Додаток А – Питання до екзамену з курсу «Історія української державності і культури».....	88